

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ (ETÖ)

Hazırlayan

Evren Karabulut Demir

2501020061

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Gül Şendil

İstanbul-2007

Cansu'ya

EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ (ETÖ)

EVREN KARABULUT DEMİR

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, anne ve babaların, 2-6 yaş arasındaki çocuklarını yetiştirirken gösterdikleri ebeveynlik davranışlarının belirlenmesini sağlayacak bir ölçek geliştirmektir. Bu amaçla, öncelikle Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici olmak üzere 4 boyuttan oluşan 62 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur

Oluşturulan bu ölçek, İstanbul'da bulunan, düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden 17 anaokuluna devam eden 2-6 yaş arasındaki çocuğu olan 420 anne ve babaya uygulanmıştır.

Geçerlik çalışmaları çerçevesinde yapılan Temel Bileşenler ve Varimax Döndürmesi analizleri sonucunda 16 madde ölçekten çıkarılmıştır. Bu şekilde ölçek 46 maddeyle son halini almıştır.

Yapılan güvenirlik analizleri sonucunda Cronbach alfa değerleri Demokratik boyut için .83, Otoriter boyut için .76, Aşırı Koruyucu boyut için .75 ve İzin Verici boyut için ise .74 olarak hesaplanmıştır.

Geçerlik ve güvenirlik analizleri sonuçları, bu çalışma ile oluşturulan Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin (ETÖ), yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlik değerlerine sahip bir ölçek olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Ebeveyn tutum ve davranışları, Ebeveyn-çocuk ilişkisi, Ebeveyn Tutum Ölçeği.

PARENTING ATTITUDE SCALE (PAS)

EVREN KARABULUT DEMİR

ABSTRACT

The aim of this study is to develop a scale to evaluate the parenting behaviours of the mothers and the fathers towards their children aged between 2-6 years old. With this aim, a scale consisted of 4 dimensions as Authoritative, Authoritarian, Overprotective and Permissive and 62 items has been developed.

This scale has been conducted to 420 parents who have children aged between 2-6 years old from 17 nursery schools which represent low, middle and high socio-economic level in Istanbul.

As a result of the Principal Component and Varimax Rotation Analyses which were done within the framework of the validity studies, 16 items were omitted from the scale. In this way, the scale has come to its final version with 46 items.

As a result of the reliability analysis, Cronbach alpha values were found to be; .83 for the Authoritative dimension, .76 for the Authoritarian dimension, .75 for the Overprotective dimension and .74 for the Permissive dimension.

The validity and reliability analyses demonstrated that Parenting Attitude Scale (PAS), developed with this study, has a satisfactory level of validity and reliability value.

Key words: Parenting styles and behaviors, Parent-child relationship, Parenting Behavior Scale.

ÖNSÖZ

Bu tezin ortaya çıkması sürecinde katkılarından dolayı teşekkür etmek istediğim kişiler var.

Öncelikle, hem yüksek lisans hem de tez çalışmam sürecinde benden desteğini, sevgisini, emeğini, bilgisini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gül Şendil'e teşekkürü bir borç bilirim.

Hem tezimin istatistiksel analizleri konusunda hem de yazım aşamasında bana çok büyük desteği olan, hiç bıkmadan sorularıma cevap veren, sıkıştığım her an yanımda olan Yrd. Doç. Dr. İlknur Özalp Türetgen'e ayrıca teşekkür ederim.

Tezimi okuyarak son düzeltmeleri yapan Yrd. Doç. Dr. Sevim Cesur'a, Yrd. Doç. Dr. Sema Karakelle'ye ve Uzm. Psk. Nuran Aydemir'e çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecinde bana her konuda destek olan ve benimle bilgilerini paylaşan başta Yrd. Doç. Dr. Yeşim Korkut ve Psk. Dr. H. Özlem Sertel Berk olmak üzere bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Tez uygulamalarıma katılan ebeveynlere ve anaokullarında görevli tüm psikologlara teşekkür ederim.

Her zaman olduğu gibi bu zorlu süreçte de benden desteğini ve sevgisini esirgemeyen, güçlükleri mutlaka aşacağımı söyleyerek bana hep moral veren hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve maddi ve manevi destekleri için babama ve kardeşime ve her konuda bana olan ilgi ve desteklerini azaltmayan ailemdeki herkese teşekkür ederim.

Ve hayatta sadece güzellikleri değil zorlukları da benimle paylaşacağını bir kere daha gösteren, işler zorlaştığında sevgisini bana hep hissettiren ve yanımda olup bana destek olan sevgili eşim ve hayat arkadaşım Ersoy'a ve bu süreçte dünyaya gözlerini açarak varlığıyla bana güç veren prensesim Cansu'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	ix
GİRİŞ.....	1
1.EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİLERİ.....	2
1.1 Teoriler ve Yaklaşımlar.....	2
1.2 Ebeveyn Tutumları.....	14
1.3 Ebeveyn-Çocuk İlişkileri İle İlgili Geçmişten Günümüze Yapılmış Çalışmalar.....	22
1.4 Ebeveyn-Çocuk İlişkilerini İncelemek Üzere Geliştirilmiş Tutum ve Davranış Ölçekleri	28
1.4.1. Yurtdışında Geliştirilmiş Ölçekler.....	28
1.4.1.1. Türkçeye Uyarlanmış Ölçekler.....	28
1.4.1.2. Orijinal Ölçekler.....	30
1.4.2. Ülkemizde Geliştirilmiş Ölçekler.....	31
2.EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ'NİN (ETÖ) YÖNTEMİ.....	36
2.2. Katılımcılar	36
2.3. Araçlar	39
2.3.1. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ).....	39
2.3.1.1. Boyutların Belirlenmesi	40
2.3.1.2. Maddelerin Oluşturulması	40
2.3.1.3. Ölçek Formunun Oluşturulması	41
2.3.2. Aile Bilgi Formu	42

2.4. Uygulama	42
2.4.1. Uygulama Alanının Belirlenmesi	42
2.4.2. Formların Gönderilmesi	43
2.5. Analizler	43
3. BULGULAR	45
3.1. Ebeveyn Tutum Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri.....	45
3.2. Demografik Özellikler ve ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkilerin Analizleri.....	49
3.2.1. Ebeveynlerin Cinsiyetleri ile ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler	49
3.2.2. Ebeveynlerin Yaşları ile ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler	50
3.2.3. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyleri ile ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler	51
3.2.4. Çocukların Yaş Düzeyleri ile ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler	53
3.2.5. Çocukların Cinsiyetleri ile ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler	54
3.2.6. Çocuk Sayısı ile ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler	55
SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA.....	64
EKLER.....	77
Ek-1 Katılım Formu.....	78
Ek-2 Aile Bilgi Formu	79
Ek-3 Analizlerden Önceki 62 Maddelik Ebeveyn Tutum Ölçeği.....	79
Ek-4 46 Maddelik Ebeveyn Tutum Ölçeği.....	81

TABLÖLAR

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Freud'un psikoseksüel gelişim evreleri.....	2
Tablo 2. Erikson'ın psikososyal gelişim evreleri.....	4
Tablo 3. 1931'den bu yana yayınlanan bazı ebeveynlik örüntülerinin kronolojik listesi	15
Tablo 4. Katılımcı gruba ebeveyn yaş betimsel istatistikleri.....	36
Tablo 5. Katılımcı gruba ebeveyn eğitim düzeyi dağılımı.....	37
Tablo 6. Katılımcı gruba ekonomik durum algısı dağılımı.....	37
Tablo 7. Katılımcı gruba çocuk sayısı dağılımı.....	38
Tablo 8. Katılımcı gruba çocuk yaş dağılımı.....	38
Tablo 9. Ölçek maddelerinin 4 boyuttan aldıkları faktör yükleri.....	46
Tablo 10. ETÖ boyutları madde sayıları ve madde numaraları.....	47
Tablo 11. ETÖ boyutları içsel tutarlılık Cronbach Alfa katsayıları.....	48
Tablo 12. ETÖ boyutları Pearson korelasyonları	48
Tablo 13. Ebeveyn cinsiyetine göre ETÖ boyutları betimsel istatistik ve t-testi sonuçları.....	49
Tablo 14. Baba yaşı ve ETÖ boyutları Pearson korelasyon sonuçları.....	50
Tablo 15. Anne yaşı ve ETÖ boyutları Pearson korelasyon sonuçları	51
Tablo 16. Baba eğitim düzeyi ile ETÖ boyutları Spearman korelasyonları.....	52
Tablo 17. Anne eğitim düzeyi ile ETÖ boyutları Spearman korelasyonları.....	52
Tablo 18. Çocukların yaşı ile ebeveynlerin ETÖ boyutları puanları Spearman korelasyonları.....	53

Tablo 19. Çocukların cinsiyeti ile ebeveynlerin ETÖ boyutları puanları Spearman korelasyonları.....	54
Tablo 20. Çocuk sayısı ve babaların ETÖ boyutları puanları betimsel istatistik ve t-testi sonuçları.....	55
Tablo 21. Çocuk sayısı ve annelerin ETÖ boyutları puanları betimsel istatistik ve t-testi sonuçları	56

GİRİŞ

Sosyalleşme, çocukların, kendi kültürlerinde kabul edilen değerleri, inançları ve davranış standartlarını edinme sürecidir. Bu süreç bebeklikte başlar ve çocukluk dönemi sırasında giderek daha karmaşık hale gelir ve çeşitlilik gösterir (Mussen, Conger, Kagan ve Huston, 1984). Sosyalleşme sürecinin ilk ve en önemli yapı taşlarından biri de ailedir. Aile, bebeğin doğumundan itibaren ilk etkileşimde bulunduğu kişileri içermesi ve ilk kritik gelişim aşamalarının bu kurum içerisinde yer alması nedeniyle oldukça önemli bir aracı rol oynamaktadır (Le Compte, Le Compte ve Özer, 1978). Anne ve babalar, çocukların sosyalleşme sürecinde “tek” kaynak değildir, ama bu süreçte en temel faktör olarak görülmeye devam edilmektedir çünkü çocuğun sosyal becerilerini, kişilik atıflarını ve sosyal uyumlarını ve değerlerini edindiği hayatının bu döneminde ilk etkileşim, ailede başlar.

Son yıllarda, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki, ebeveynden çocuğa doğru olan tek taraflı bir etkilenmeden çok, çocuğun ve ebeveynin karşılıklı olarak birbirini etkilediği iki yönlü etkileşimli bir süreç çerçevesinde değerlendirilmektedir. Fakat özellikle, ebeveynlerin, çocuklarının yaşı küçük olduğunda, çocuklarının günlük yaşamlarını kontrol ettikleri ve daha olgun kişiliklere ve yapılanmış düşünce ve eylem örüntülerine sahip oldukları ve çocukluk döneminin ise hızlı öğrenme ve esneklik dönemi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa, ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkilerinin daha fazla olması doğaldır (Maccoby, 2002).

Ebeveyn-çocuk ilişkisini temel alan birçok farklı teori, ebeveynlerin çocuklar üzerindeki ilk yıllardaki etkilerine işaret etmektedir. Erken aile deneyimlerinin, çocukluk ve ebeveyn özellikleri için bir temel oluşturduğu düşünülmüştür. Gelişim ile ilgili teoriler ve yaklaşımlar, çocuklarının erken fiziksel ve sosyal çevresini belirlemede ebeveynlerin önemini göz önüne alarak, ebeveynlerin rolünü vurgulamaktadır (Maccoby, 2002). Şimdi bu teori ve yaklaşımlar özetlenecektir.

1. EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİLERİ

Bu bölümde, ebeveyn-çocuk ilişkisini konu alan teoriler ve yaklaşımlar özetlenecektir. Daha sonra, ebeveyn tutumları, ebeveyn-çocuk ilişkisi ile ilgili geçmişten günümüze yapılmış çalışmalar ve ebeveyn-çocuk ilişkisini incelemek üzere geliştirilmiş tutum ve davranış ölçeklerinden bahsedilecektir.

1.1. Teoriler ve Yaklaşımlar

Ebeveyn-çocuk ilişkisi ile ilgili temel teorileri özetlemeden önce, ebeveyn-çocuk ilişkileri alanına önemli katkılarda bulunmuş olan Freud'un psikoseksüel gelişim teorisi ve Erikson'un psikososyal gelişim teorisinden bahsetmek gerekmektedir.

Freud'un psikoseksüel gelişim teorisi, ebeveyn-çocuk ilişkileri alanına önemli katkılar sağlamış teorilerden biridir.

Freud'un çocukların nasıl geliştiği ile ilgili teorisinin merkezinde 5 psikoseksüel gelişim evresi vardır. Tablo 1'de görüldüğü gibi, oral, anal, fallik, gizil ve genital olarak isimlendirilen evrelerin her biri, bireyin seksüel enerjisinin odağını temsil etmektedir.

Tablo 1. Freud'un Psikoseksüel Gelişim Evreleri

Yaş	Psikoseksüel Evre	Hoşlanılan duyguların odağı	Karakteristik davranış	İstenmeyen sonuç (fiksasyon)
Doğum-1.5 yaş	Oral	Ağız, dudaklar	Oral uyarımı arar, aç olmasa da emer	Alkolizm, sigara içme, olgunlaşmamış talep eden kişilik
1.5-3 yaş	Anal	Rektum	Kakasını yapmaktan ve tutmaktan hoşlanır	Oldukça katı uyumluluk, zorlayıcı intizam, cimrilik. Düşmanlık, muhalif kişiler
3-6 yaş	Fallik	Cinsel organlar	Cinsel organlarla oynar. Karşı cinsten ebeveyne aşık olur	Cinsel problemler (empotans, frijide).

				Eşcinsellik, rekabet edememe
6-11 yaş	Gizil		Gelişim becerilerinde üstünlük	
Ergenlik +	Genital	Diğer insanlar	Olgun cinsel ilişkiler	

Freud'a göre, gelişmekte olan çocuk bir basamağı başarılı olarak tamamlayamazsa, o basamağa fikse olur ve ileride bir yetişkin olarak o basamağın özelliklerini taşıyan olgunlaşmamış kişilik özelliklerine sahip olur. Freud, çocukların gelişimlerinin, bu evreler yoluyla sabit ve düzenli bir sıra içinde ilerlerken ebeveynlerin oynadığı önemli rolü vurgulamıştır. Freud'a göre, en erken bebeklik çağlarından itibaren insanlar zevk almaya doğru irrasyonel dürtülerce motive edilirler. Bu dürtüler "yaşam gücü" veya "psişik enerji" denilen ve insan davranışını motive eden "libido"nun bir ifadesidir. Küçük çocuğun içgüdüleri, kaçınılmaz olarak, sosyal taleplerle çatışırlar ve çocuğu, davranışını sosyal olarak kabul edilebilir şekillerde değiştirmeye zorlarlar. Bu devamlı çatışma sonucu, rasyonel davranış yavaş yavaş gelişir. Freud, insanın kişiliğinin 3 çelişen yanından söz etmektedir. Bunlar; id, ego ve süperego'dur. İd'de bütün bilinçsiz dürtüler yatmaktadır; kişi bu güçlerden haberdar değildir. Yeni doğmuş bir bebek saf id'dir. Bir bebek yaklaşık 6 aylıkken gelişmeye başlayan ego ise, bireyin gerçekçi başa çıkma davranışına yön verir. Ego, insanın yapmak istedikleri (id) ile yapması veya yapmaması gerekenler (süperego) arasındaki sonsuz çatışmaları uzlaştırmak olan görevinde, hafızayı, mantığı ve yargılamayı kullanır. Süperego vicdandır ve erken çocuklukta, çocuk ebeveynsel değerleri ve standartları geliştirdikçe oluşur. Freud, gelişimin üçüncü veya fallik basamağını özellikle kritik olarak görmüştür. Bu zamanda, ona göre, erkek çocuklar annelerine, kız çocuklar da babalarına aşık olurlar. Erkek çocuk, annesine olan duyguları için mücadelede, babasının kendisine rakip olduğunu ve bu nedenle annesine sahip olamayacağını bilir. Aynı şekilde kız çocuk da annesi yüzünden babasına sahip olamaz. Bu idrak, çocukta Ödip Kompleksi olarak adlandırılan bir psikolojik karmaşaya neden olur. Rakip ebeveynleri devre dışı bırakmadaki güçsüzlük ve ceza korkusu nedeniyle kız ve erkek çocuklar ödipal çelişkilerini, kendi cinsiyetlerinden olan ebeveynle

özdeşleşerek çözerler. Erkek çocuklar babalarının, kız çocuklar da annelerinin değerlerini, standartlarını, cinsel yönelimlerini, tavırlarını ve diğer özelliklerini örnek alırlar. Ebeveynsel değerlerle bu özdeşleme süperegoyu yaratır, çocuklar bu özdeşleştikleri standartların dışına çıktıkları zaman utanç veya suçluluk hissedebilirler. Çocuğun bu süreçten anne babası aracılığıyla aktarılan toplumsal değerleri benimseyerek ve arzu ve isteklerini bu taleplerle çakışmayacak şekilde tatmin etmeyi öğrenerek geçmesi beklenir.

Görüldüğü gibi Freud'un teorisinde, çocuğun gelişimi için hem annenin hem de babanın eşsiz olarak önemli olduğu vurgusu vardır. Bununla birlikte annenin önemine yapılan vurgu daha fazladır. Freud'a göre, anne-bebek ilişkisi prototiptir ve ilerideki ilişkilerin temelini oluşturur (Miller, 1983; Hoffman, Paris, Hall ve Schell, 1988).

Erikson (1982), Freud'un psikanalitik teorisini önemli ölçüde değiştirerek, onu yaşam boyu süren ve duygusal gelişimi tarif eden bir evre teorisine dönüştürmüştür. Tablo 2.'de de görüldüğü gibi, temel güvene karşı güvensizlik, özerkliğe karşı utanma ve şüphe, girişimciliğe karşı suçluluk duygusu, çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu, kimlik kazanımına karşı kimlik dağılması, yakınlaşmaya karşı yalnızlık, üretkenliğe karşı kendine yönelik üretim ve ego bütünlüğüne karşı umutsuzluk olmak üzere kutuplaşma üzerine kurulu olan 8 evre tanımlamıştır.

Tablo 2. Erikson'ın Psikososyal Gelişim Evreleri

Evre	A Psikososyal Krizler	B Önemli İlişkilerin Genişlemesi	D Psikososyal İşlevler
1	Temel güven X güvensizlik (0-1,5 yaş)	Anne /anneninin yerini tutan kişi	Almak ve karşılığında vermek
2	Utanma ve şüphe X özerklik (1,5-3 yaş)	Ana-baba/ onların yerini tutan kişiler	Tutmak bırakmak
3	Suçluluk X girişimcilik (3-6 yaş)	Temel aile	Yapmak,gibi yapmak (oynamak)
4	Aşağılık duygusu X çalışkanlık (6-12 yaş)	"Komşuluk", okul	Birşeyler yapmak, bir çok şeyi birlikte yapmak
5	Kimlik dağılması X kimlik (12-20yaş)	Akran gruplar ve dış gruplar; liderlik modelleri	Kendi olma (yada olmama), kendi olmayı paylaşma
6	Yalnızlık X yakınlaşma ve dayanışma	Dostlukta, sekste, rekabette işbirliğinde	Başka birinde kendini bulmak veya

	(20-40 yaş)	ortaklık	kaybetmek
7	Kendine yönelik üretim X üretkenlik (40-60)	Bölünmüş iş ve paylaşılan ev	Oldurmak, bakmak
8	Umutsuzluk X Bütünlük (60+)	“İnsanlık”, “Ben”	Olmak, olmamayla yüz yüze gelmek

Erikson’un psikososyal teorisinde kişilik, bireyin genişleyen bir sosyal dünyayla birlikte hareket etmeye hazır olmasıyla tayin edilen adımlara göre gelişir. Bu sosyal dünya, annenin belirsiz bir imajıyla başlar ve bir insanlık imajıyla son bulur. Erikson, gelişimi ihtiyaçlarla sosyal talepler arasındaki çatışmaların ilerleyici çözümlerinden ibaret olarak görmüştür. Evrelerin her birinde, çatışmalar, bir sonraki evreye geçmeden önce, en azından kısmen de olsa çözümlenmelidir.

Özellikle okul öncesi dönemde, ebeveynlerin rolü oldukça önem kazanmaktadır. Her bir evrede çocuk bir yandan giderek genişleyen bir sosyal dünyaya sahip olurken bir yandan da bazı psikososyal işlevleri kazanmaya başlar.

Örneğin birinci evrede, çocuk annenin ona verdiği bakımın niteliklerine göre kendine, anneye ve anne aracılığıyla diğerlerine güvenmeyi ya da güvenmemeyi deneyimleyecektir. Yine anneye olan ilişkisi sonunda almak ve karşılığında vermek işlevini kazanacaktır.

Çocuk, utanma ve şüpheye karşı özerklik döneminde, fiziksel ve psikolojik olarak daha bağımsız oldukça, kişilik gelişimi için de yeni fırsatlar ortaya çıkar. Bununla beraber, yeni incinmeler yani ebeveynlerden ayrılma nedeniyle yaşanan anksiyete, anal kontrolün her zaman mümkün olamayabileceği korkusu ve başarısızlıkla gerçekten karşılaşıldığında, benlik saygısının kaybı gibi durumlar ortaya çıkar. Ebeveynlerin rolü bu aşamada devreye girer ve ebeveynler çocuğun benlik saygısını kaybetmeden bir benlik kontrol duygusu geliştirebileceği destekleyici bir ortam yaratmalıdırlar. Böylece çocuk başarılı bir şekilde özerklik duygusunu geliştirebilir. Ebeveynler bu destek ortamını çocuklarına sağlayamadığında ve çocuklarının özerklik çabalarını desteklemediğinde, çocukta bu dönemin olumsuz unsurları olan şüphe ve utanma duygusunun gelişmesine neden olurlar. Bu evrede çocuğun kazanacağı psikososyal işlev tutmak ve bırakmaktır. Tutmak ve bırakmak, sosyal yaşam içerisinde duygularını, bilgilerini, maddi

olanaklarını kimseyle paylaşmamayla, bunları uygun olmayan biçimde vermeye kadar uzanan bir spektrumda uzanan işlevler halinde ifade bulur.

Çocuk, suçluluğa karşı girişimcilik döneminde ise büyük ve güçlü ebeveynleri vasıtasıyla bir kimlik duygusu oluşturur. Onun için çok önemli olan anne ve babası gibi olmak istemektedir. Çocuk, seksüel fantazileri nedeniyle kendini başarılı bir girişimcilikten ezici suçluluğa kadar olan boyutun bir yerinde bulur.

Bu noktada, ebeveynlerin rolü çocuğun girişimciliğini destekleme açısından önemlidir. Erikson, Freud'un gelişmenin temel olarak yaşamın ilk beş yılından sonra tamamlandığı iddiasını kabul etmemektedir. Gelişme yaşam boyu süren bir süreçtir. Ayrıca Erikson, gelişen çocuk veya yetişkini eğitime ve biçimlendirme konusunda kültürün rolünü Freud'dan daha fazla vurgulamaktadır. Bu iyimser bakış açısıyla Erikson, çocukların eğitiminde her evre için eksik bırakılan görevlerin telafisi için fırsatların olduğunu ileri sürmüştür (Miller, 1983; Martin ve Colbert, 1997).

Freud ve Erikson'un, ebeveyn-çocuk ilişkisi alanına olan katkıları özetlendikten sonra, ebeveyn-çocuk ilişkisini konu alan çağdaş teoriler anlatılacaktır. Bu teoriler; etolojik teori, bağlanma teorisi, sosyal öğrenme teorisi, bilişsel teoriler, ekolojik sistemler teorisi ve davranışsal genetik teori'dir. Bunların dışında, ebeveyn-çocuk ilişkisinin belirli özelliğine odaklanan iki teori daha vardır; kontrol teorisi ve atıf teorisi. Şimdi sırasıyla bu teorilerden bahsedilecektir.

Kronolojik açıdan bakıldığında, etolojik teori, ebeveynlik ile ilgili en kapsamlı teorik yaklaşımdır çünkü ebeveynlik davranışının, binlerce yıldır nasıl evrim geçirdiğini anlama çabası içindedir. Bu teori, Darwin kökenli hayvan davranışları araştırmalarından ortaya çıkmış ve ilk olarak Lorenz ve Tinbergen tarafından insan davranışlarına aktarılmıştır. İnsan türlerinin hayatta kalma çabası sürecinde, hayatta kalma oranları ve üretken yeteneğini geliştirmek için doğal seçimin davranışı nasıl değiştirdiğini açıklamayı amaçlamaktadır (Holden, 1997).

Çok iyi bilinen etolojik bir kavram olan bağlanma, hayatta kalma için gerekli olduğu düşünülen sosyal ilişkiyi destekleyen bakımveren ve bebek arasındaki evrimsel işaretler sistemidir (Martin ve Colbert, 1997). Bağlanma teorisi, kökenini hem neopsikanalitik teoriden hem de etolojiden alır. Teori, bakımveren ve çocuk arasındaki duygusal bağın kurulması, devamının sağlanması ve sonuçlarına işaret etme amacıyla kurulmuştur (Holden, 1997). Bowlby, bu teorinin temel fikirlerini ilk

olarak formüle eden kişidir. Bowlby, bakımveren ve çocuk arasındaki duygusal bağların biyolojik bir temeli olduğunu savunur. Bebeğin ilk yılında gülümseme, ağlama, ses çıkarma gibi davranışları belirli bir bakımveren üzerinde odaklanır ki bu kişi genellikle annedir. Bağlanma davranışları bebeğin kendisini güvenli hissettiği bir ortamda (örneğin annesine yeterli mesafede olması) net olarak görülmez fakat bu güvenliğe yönelik herhangi bir tehdit algılandığında bebek bağlanma davranışları sergiler. Bebeğin yaşı ilerledikçe bebeğin bağlandığı figürden daha uzağa gidebilme kapasitesi de artar. Bebek ve bakımveren arasındaki bu ilişki bebeklerin hayatta kalma şansını yükseltirken aynı zamanda yetkin bir şekilde işlevini sürdürmek için uyarlanan bir davranış sistemini yansıtır. Teorinin bir diğer önemli ismi Ainsworth, kontrollü gözlemsel yöntemi ile gerçekleştirdiği “yabancı ortam” (strange situation) araştırmasını temel alarak bağlanmanın örüntülerini güvenli, kaçınan ve dirençli olarak tanımlamıştır (Goldberg, 2005).

Biyolojik faktörleri vurgulayan bir diğer teori de davranışsal genetik teoridir. Davranışsal genetik teorinin en temel amacı, genetik etkinin insan davranışı üzerindeki etkisini incelemektir. Rowe’un (2002) aktardığına göre, Losoya, Callor, Rowe ve Goldsmith, 1997’de yaptıkları çalışmalarında, bu etkiyi ebeveyn davranışı ile bağlantılı olarak incelemişlerdir. Çalışmalarında kişiliğin “beş büyük” boyutu dışa dönüklük, uzlaşılabilirlik, sorumluluk, nörotisizm ve deneyime açıklık ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuçta, her bir kişilik özelliğinin pozitif tarafı ile ebeveynsel destek arasında ilişki bulmuşlardır.

Bir diğer teori de, temeli öğrenme teorisine dayanan sosyal öğrenme teorisidir. Şartlanma yaklaşımını çok dar ve katı bulan bazı psikologlar, bütün öğrenmelerin klasik veya operant şartlanmanın bir sonucu olarak açıklanamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu yaklaşım sonucu geliştirilen sosyal öğrenme teorisi, insanların, sadece şekillendirme ve takviye yoluyla değil, aynı zamanda başkalarını gözleyerek de öğrendiğini vurgulamıştır.

İlk sosyal öğrenme teorisyenlerinden olan Miller ve Dollard, 1940 ve 1950’lerde (aktaran Miller, 1983) çocuğun ebeveynini taklit etmesi üzerinde yoğunlaşmışlar ve ebeveynlerden alınan bakım ve eğitimin çocuğun taklitleri için motive edici bir güç olduğunu belirtmişlerdir. Ebeveynlerin, çocuklarına verdikleri bakımın, onların sıcaklık ve sevgi ihtiyaçlarını tatmin etmelerinin bir sonucu olarak

bizzat kendilerinin pekiştirici bir özellik kazandıklarını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca ebeveynlerin kendilerinden daha fazla güç ve kontrole sahip olmaları nedeniyle çocukların, ebeveynlerini taklit ederek onların bu statüsüne sahip olmayı ümit ettiklerini belirtmişlerdir.

Daha sonraları Bandura ve Walters, 1960'larda (aktaran Miller, 1983), çocukların sadece bir modeli gözlemek suretiyle de yeni tepkiler öğrenebileceklerini vurgulamışlardır. Bu araştırmacılar, modelin bir davranıştan dolayı ödüllendirildiğini gözleyen bir çocuğun, sanki kendisi ödüllendirilmiş gibi modeli taklit edeceğini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar sosyal öğrenme teorisyenlerinin taklit sürecinden giderek uzaklaşmasına ve gözlemsel öğrenme sürecine daha fazla odaklanmalarına yol açmıştır. Bandura, dünya hakkında bilgi edinmek için kullandığımız bütün süreçleri kapsayan biliş terimleri içerisinde, insan öğrenmesi ve motivasyonunun pek çok yönünden tekrar bahsetmiştir. Bandura'ya göre, bilişsel süreçler (algılama, öğrenme, hafıza ve düşünme) çocuklar ve yetişkinlerin ilgilendikleri, gördükleri ve duydukları hakkında nasıl düşündükleri veya tarif ettikleri ve onu kendi kendilerine tekrar edip etmeyecekleri ve hafızaya yerleştirip yerleştirmeyeceklerini düzenlemede önemli ve merkezi bir rol oynarlar. Kısa yaşamış günlük deneyimler kalıcı etkiler bırakabilir zira, hafızada sembolik bir şekilde yer edinirler. Çağdaş sosyal öğrenme teorisinde, bir modelden öğrenme sadece bir taklit meselesi değildir. Çocuklar ve yetişkinler başkalarını gözledikçe, daha sonra kendi hareketlerine yön verecek olan olası davranışlar hakkında kavramlar oluştururlar. Hareketlerini ve sonuçlarını gözledikçe, kavramlarını değiştirebilirler ve farklı şekillerde davranırlar.

Bandura "Öz-yeterlik" (self efficacy) kavramından söz etmiş ve öz yeterliği, kişinin belirli bir durumdaki kendi yeterliliğini değerlendirmesi olarak tanımlamıştır. Bandura'ya göre, kişiler, kendilerini aştığına inandıkları aktivitelerden kaçma ve yapabileceklerini arama eğilimindedir. Bu değerlendirmeler, bir aktivitede yer alıp almayacaklarını, onun için ne kadar çaba harcayacaklarını etkiler. Belirgin bir durumda öz yeterliği tayin eden değerlendirmelerin dört çeşit bilgiye dayandığını söylemiştir. Bunlar kişinin,

1. geçmişteki başarı veya başarısızlıkları
2. benzer durumlarda başkalarını gözlemiş olması

3. başarılı olacağı konusunda başkalarının telkinleri
4. o andaki fizyolojik durumudur.

Bandura'nın teorisinde ebeveynlerin çocuğun yetişmesi üzerindeki rolü gerek çocuğa karşı davranışlarıyla gerekse bizzat kendisinin model oluşturmasıyla ve çocuğun öz yeterliliğini geliştirmesindeki rolü nedeniyle oldukça etkili gözükmektedir (Miller, 1983; Holden, 1997).

Bilişsel teoriler, kişilik ve sosyal gelişim üzerinde de varsayımları olan zihinsel gelişimin süreçlerini araştırır. Piaget ve Vygotsky, çocukların bilgiyi nasıl elde ettikleri konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu teoriler, çocukların farklı çevrelerde nasıl öğrendiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Piaget'nin bilişsel gelişim teorisi, düşünmenin, insanların dünyayı algılayışlarını düzenlenlemek için kullandıkları aktif bir süreç olduğu inancına dayanmaktadır. Piaget, çocukların, çevrenin önemli özelliklerini anlayışlarına göre çevreye tepki veren meraklı ve aktif kaşifler olduklarına inanmıştır. Bu nokta ebeveynlik açısından önemlidir çünkü ebeveynlerin, çocukların olayları nasıl algıladıklarını ve herhangi bir durumda bu olaylara nasıl tepki vereceklerini bilmeleri gerekmektedir (Martin ve Colbert, 1997).

Bilişsel teorilerin bir diğer önemli ismi olan Vygotsky'nin en belirgin görüşü, bilişin sosyal etkileşim içerisinde kaynaklandığıdır (aktaran Sutherland, 1992). Gelişimin en önemli yönünün, çocuğun geliştiği toplum tarafından kabul edildiği düşünülen çeşitli araç ve aktiviteler yoluyla kültürel bilginin içselleştirildiğini önermiştir. Bir çocuğun içinde yaşadığı toplumun bir diğer üyesi ile etkileşimi sırasında ortaya çıkan kültürel bilginin kazanımı, çocuğun, o toplumun işlevsel bir üyesi olmasına imkan verir. Vygotsky'ye göre, bu gelişimsel süreç, üç faktörden oluşan bir diyalektik süreç tarafından yürütülür; bireysel olgunlaşma, kişisel deneyim ve çeşitli kültürel araç ve aktivite ile deneyim'dir. Bu üç faktör arasındaki diyalektik, bireylere, yaşadıkları kültürün beklentileri ve taleplerine uyum sağlamaları için gerekli motivasyonu sağlamaya yarar (Rosengren, 1993). Vygotsky'nin sosyal etki modelinin diğer önemli kavramı, yakın gelişim alanıdır (zone of proximal development). Bu kavram, çocuğun bir problem üzerinde bağımsız bir şekilde çalışırken ulaştığı performans düzeyi ile aynı çocuğun daha yetkin bir ebeveyn veya bir akranın yardımıyla ulaştığı performans düzeyi arasındaki fark olarak tanımlanmıştır (Sutherland, 1992). Bu terimle, çocukların bir yetişkin

veya daha yetenekli bir akran tarafından yönlendirildiklerinde kendi başlarına hiçbir zaman yapamayacakları görevleri sık sık yerine getirebildiklerini ifade edilmek istenmiştir (Miller, 1995). Vygotsky, çocuklarını sürekli yakın gelişim alanına maruz bırakmanın ebeveynlerin oynadığı rolün anahtar parçası olduğuna inanmıştır. Vygotsky'nin çalışması, çocukların bilişsel gelişimlerini anlama üzerinde odaklanmıştır ve ebeveynlere ve diğer sosyal etkenlere bu gelişimsel süreçte önemli bir rol vermiştir. Sosyal etkileşimlerin gelişim için birincil alanı sağladıklarına inanmıştır (Holden, 1997).

Bronfenbrenner tarafından 1980'lerde geliştirilen ekolojik sistemler teorisi, kişinin çevresinden bağımsız olarak ele alınmaması gerektiğine ve ikisinin birbiriyle bağlı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Kişi ve çevre arasındaki bu sabit bağ veya etkileşim, transaksiyonel etkiye yol açar. Ebeveyn-çocuk ilişkisi durumunda ise, bu, çocuğun davranışı veya özelliklerinin, hem ebeveynleri hem de etkileşimin meydana geldiği bağlamı etkileyebildiği anlamına gelir. Aynı şekilde, bu deneyimler, çocuğun sonraki davranışını ve özelliğini etkiler. Bu teorinin en önemli katkısı, bir çocuğun gelişiminin birbirinin içine girmiş bağlamsal düzeylerde nasıl oluştuğunu aydınlatmasında yatar. Bu bağlam düzeyleri, hiyerarşik bir biçimde organize olmuşlardır. En yakın düzeyde mikrosistem gelir ve mevcut ortamda meydana gelen davranış ve etkileşimlere atıfta bulunur. Örneğin çocuğuyla oynayan bir ebeveyn, mikrosistem düzeyinde bir etkileşimi temsil eder. İkinci düzey, bireyi de içine alan iki veya daha fazla ortam arasında geçen süreçlere veya bağlantılara atıfta bulunan mezosistem'dir ve mikrosistemlerin sistemidir. İki ortam arasındaki bağlantılara bir örnek olarak, evde olan olayların, çocuğun okuldaki performansını etkilemesi durumu verilebilir. Üçüncü düzey ise, etkileşiminin mevcut bağlamını içine alan alanları temsil eden exosistemdir. Örneğin bir ebeveynin sahip olduğu iş, çocuğu ve ebeveyn-çocuk etkileşiminin kalitesini dolaylı olarak etkileyebilen dış sosyal yapılardan biridir. Bronfenbrenner'in teorisinin son düzeyi ise makrosistemlerdir. Bu düzey, en uzak bileşenler ile ilgilenir ve bir kültürün veya altkültürün en temel özellikleri ve yapılarına atıfta bulunmak için kullanılır. Kültürel kurumlar, çocuklar ve ebeveynler hakkındaki genel kültürel inançlar ve çocuk yetiştirme uygulamalarını da içeren altkültürel gelenekler bu analiz düzeyinde elde edilir.

Ekolojik sistemler teorisinden, ebeveyn-çocuk ilişkisini konu alan araştırmalarda Brofenbrenner tarafından 1979'da adlandırılan sosyal adres yaklaşımı olarak yararlanılmıştır. Bu yaklaşım, farklı "adreslerden", farklı kùltùrlerden, coğrafi bùlgelerden, dini geçmişlerden ya da sosyoekonomik düzeylerden gelen ebeveynleri karşılaştırmayı içerir. Altında yatan varsayım ise, büyük bir kùltürel gruba bağlı olma durumunun, ebeveynlerin sadece nasıl çocuk yetiştirdiklerini belirlemekle kalmayan aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerini nasıl etkilediklerini de hesaplayan bir değişken olduğudur. Bu yaklaşımı ilk kullanan sosyologlar değil kùltürel antropologlardır. Sosyal adres çalışmaları, aynı zamanda, çocuk yetiştirme uygulamalarındaki ırksal ve etnik farklılıkları da araştırmıştır. Davis ve Havighurst, 1946'da yaptıkları çalışmalarında Beyaz ve Afrika-Amerikalı orta ve iřçi sınıfından 200 anneyle görüşmüşlerdir. Sosyal sınıfları karşılaştırarak, çocuklarına sorumluluk, bireysel başarı ve temizlik alışkanlıkları konularında, orta sınıf ebeveynlerin, iřçi sınıf ebeveynlere göre, daha erken eğittiklerini bulmuşlardır. Afrika-Amerikalı ebeveynler çocuklarını besleme ve memeden kesme konularında, Beyaz ebeveynlere göre daha rahat, fakat tuvalet eğitimi konusunda daha sert olduklarını görmüşlerdir (Aktaran Holden, 1997).

Kişi ve evre arasındaki etkileşime dayanan bir diğer teori de Bell'in (1979) kontrol sistemi teorisidir. Bell, kontrol sistemi teorisini, etkileşimlerin süregelen karşılıklı doğasını anlamak için geliştirmiştir. Model, ebeveynlerin ve çocukların birbirlerinin davranışlarını düzenlediği görüşünü yansıtır. Bell'e göre, ebeveynler, çocuklarının davranışlarının yoğunluğu, sıklığı ve durumsal uygunluğu konusunda üst ve alt tolerans limitlerine sahiptir. Bu limitler, beklentilere dayanır ve çoğunlukla daha önceki etkileşimler tarafından belirlenir. Ebeveynler, çocuklarını, alt ve üst limitler tarafından kurulan bu ideal sınırlarda tutmaya çalışırlar. Genellikle, çocuklar, ebeveynlerin üst limitlerini ihlal ederler. Bu, ocuğun çok fazla gürültülü olduğu veya kabul edilemez bir davranışta bulunduğu anlamına gelir. Ebeveyn, ocuğun aşırı davranışını azaltarak veya yeniden yönlendirerek tepki verir ve böylelikle, kabul edilebilir bir limite düşer. Bell, modelin, eşit bir şekilde, çocuğun bakış açısından da baktığını savunur. Eğer bir ebeveyn, çocuğun alt limitine yaklaşarak çocuğa dikkatini yetersiz bir şekilde verirse, çocuk muhtemelen

ebeveynin dikkatini çekecek veya uyuracak bir biçimde hareket edecektir (Bell, 1979).

Atıf teorisi, çocuk yetiştirme, ebeveynin sosyal kavrayışı alanından geldiğini ileri sürer. Atıf teorisi, çocuklardaki sosyal ve bilişsel davranışların algılanan nedenleri ve ebeveyn ve çocuk davranışının mevcut ve uzun dönemli sonuçları hakkında birçok soru sorarak birçok çalışmaya öncülük etmiştir. Ebeveynlerin atıfları çok önemlidir çünkü benimsenen çocuk yetiştirme uygulamalarının tipleri, muhtemelen bu algılamalara dayanır. Sonuçta ebeveynlerin sahip olduğu bu atıf tipleri, çocuklarda belirli gelişimsel sonuçlara neden olur (Miller, 1995).

Ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki teorik görüşleri özetledikten sonra, şimdi ebeveynlerin nasıl kavramsallaştırılıp araştırmacılar tarafından incelenmeye alındığı anlatılacaktır. Ebeveynler, farklı yollarla algılanmış ve çalışılmıştır. Bu bağlamda öne sürülen farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, farklı varsayımları benimsemektedir ve ebeveynler hakkında farklı sorular sormaktadır. Bu yaklaşımlar şunlardır; anlık süreç yaklaşımı, ebeveyn inançları yaklaşımı, çocuk etkileri yaklaşımı ve özellik yaklaşımı.

Ebeveynleri araştırmak için kullanılan yaklaşımlardan birisi ilk olarak 1960'ların sonunda ortaya çıkan anlık yaklaşımdır. Bu yaklaşım, ebeveynler ve çocuklar arasındaki etkileşimlerin dakika dakika sırasına odaklanmıştır. İlgilendiği soru, devam eden davranışın nasıl düzenlendiği, değiştirildiği ve etkilendiğidir. Bu soruyu araştırmak üzere, etkileşimsel davranışın belirli sıralarını incelemek için "mikroanalitik" bir yaklaşım ele alınır. Anlık yaklaşım çalışmalarında, anne-bebek arasındaki etkileşimler, bakış veya gülümseme gibi moleküler değişkenler, en ince ayrıntısına kadar kodlanabilmek için filme ya da videoya alınır. Davranışın her saniyesi (veya saniyenin onda biri) etkileşimin en ince ayrıntısını ortaya çıkarmak için kodlanır. Bu etkileşimler mikroyapılarının incelenmesi özellikle anne depresyonunun sonuçlarını inceleyen araştırmalarda kullanılmıştır. Örneğin Cohn ve Tronick'in 1983'te yapmış oldukları mikroanalitik çalışmalarında, depresif annelerin dikkat, ilgi ve iletişim kalitesi gibi davranış örüntülerinin afektif bozukluklardan etkilendiğini göstermişlerdir (Holden, 1997).

Ebeveyn inançları yaklaşımı, davranışın bilişsel aracılığını veya şimdiki ve süregelen düşünce süreçlerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini nasıl etkilediğini vurgular. Stolz, 1967’de yapmış olduğu çalışmasında, çocuk yetiştirmenin, ebeveyn değer ve inançlarından, ebeveynlerin daha önceki deneyimlerinden, bilgi kaynaklarından ve diğer insanlardan nasıl etkilendiğini belgelemiştir. Brouard ve Hartner, 1971’de annelerin kendi bebekleri hakkındaki görüşleri ve ortalama diğer bebekler hakkındaki görüşleri arasındaki farkı inceleyerek, annelik algılarını araştıran anketler geliştirmişlerdir. Bu araştırmacılar, annelerin bebekleri ile ilgili algılarının, çocukluk dönemlerindeki sosyal ve duygusal gelişimlerini öngördüğünü bulmuşlardır. Kendi bebeklerini ortalama veya ortalamanın altında olarak puanlayan annelerin, bebeklerini daha sonraki problemler için risk altına koydukları düşünülmüştür. Emmerich, 1969 tarihli çalışmasında, ebeveynlerin hedeflerinin ebeveynlik rollerini nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu amaçla, ebeveynlerin çocuk yetiştirme değerlerini ve hedeflerini, çocuk yetiştirme yöntemlerinin verimliliğine dair inançlarını ve çocuklarını etkileme becerilerinin algılarını değerlendiren bir anket geliştirmiştir. Sonuç olarak, ebeveynlerin çocuk yetiştirme çevresini değiştirmenin çocuğun davranışını büyük ölçüde değiştirdiğine inandıkları bulunmuştur. Ebeveyn algılarının etkisinin en önemli göstergesi çocukların cinsiyeti alanında olmuştur. Yenidoğanı sadece erkek ya da kız olarak etiketlemek bile bebek hakkında farklı algılar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Rubin, Provenzano ve Luria’nın 1974’te yapmış oldukları bir çalışmada, ebeveynlerden kendi yenidoğan bebeklerini tarif etmeleri istenmiştir. Özellikle babalar, oğullarını tanımlarken büyük, güçlü ve dayanıklı, kızlarını tanımlarken ise iyi huylu, sessiz, sakin ve narin gibi stereotip görüşleri kullanma eğiliminde olmuşlardır (Aktaran Holden, 1997)

Bir diğer yaklaşım ise çocuk etkileri yaklaşımıdır. Çocuk etkileri yaklaşımı, çocuk davranışları üzerindeki ebeveyn etkisi gibi tek yönlü bir bakış açısına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre, ebeveynin davranışının kaynağı, iç özellikler değil, çocukların özelliklerine ve davranışlarına olan tepkilerdir (Holden ve Miller, 1999). Ebeveyn davranışı üzerindeki “çocuk etkisi”ni inceleyen ilk deneysel çalışmada, çocukların hem yaşının hem de cinsiyetinin etkisine bakılmıştır (Rothbart ve Maccoby, 1966). Bu çalışmadan sonra, çocuk özellikleri genel çocuk özellikleri,

fiziksel özellikler ve davranışsal özellikler olmak üzere üç kategoride incelenmiştir (Holden, 1997).

Son olarak, ebeveyn stili, tipolojisi, sendromu veya örüntüsü olarak farklı kavramlarla ifade edilse de özellik yaklaşımı, ebeveynleri çalışmak için kullanılan en eski ve en sık ilgi gören yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, ebeveynler, çocuk yetiştirme davranışlarını karakterize eden özelliklere göre farklı gruplara ayrılmaktadır. Farklı ebeveynler aynı çocuk yetiştirme tekniklerini kullansalar da, örneğin yasak koymanın ya da desteklemenin davranışsal olarak ifadesi sıcak bir şekilde ya da sert bir şekilde olabilir, bu da ebeveyn tutumunu belirlemeye yardımcı olur. (Holden, 1997). Özellik yaklaşımı ve önemli temsilcilerinden, ebeveyn tutumları başlığı altında ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

1.2. Ebeveyn Tutumları

Bütün ebeveynlerin, çocuklarının büyüyünce nasıl biri olacaklarına, ne tür bir bilgi birikimine, ahlaki değere ve davranışsal standartlara sahip olacaklarına dair açık ya da gizli idealleri vardır. Ebeveynler, çocuklarını bu amaca yönlendirmek için birçok farklı stratejiler denerler. Çocuklarının davranışlarını pekiştirirler ve cezalandırırlar, kendilerini rol model olarak kullanırlar, kendi inanç ve beklentilerini açıklarlar ve değer ve amaçlarını destekleyecek komşular, akran grupları ve okullar seçerler. Böylelikle her ebeveynin benimsediği ve uyguladığı bu farklı yollar, farklı çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına yol açar (Mussen, 1984). Bu farklı tutum ve davranışlar, çocuklarda ve ergenlerde farklı davranışlara neden olduğu için gelişim psikologları tarafından yapılan araştırmalarda önemli bir yer teşkil etmiştir (Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeilly-Choque, 1998; Chang, Dodge, Schwartz ve McBride-Chang, 2003; Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling, 1992; Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts ve Fraileigh, 1987; Doğan, 2001; Güroğlu 2002; Berber, 1990; Argun, 1995; Akyıl, 2000; Yağmurlu, Sanson ve Köymen, 2005; Kırcaali-İftar, 2005).

Özellik yaklaşımı, daha önce de belirtildiği üzere, ebeveynleri çocuk yetiştirme davranışlarını karakterize eden özelliklere göre farklı gruplara ayırmaktadır.

1930'lardan bu yana, ebeveynlerin doğasını tanımlama çabasıyla araştırmacılar tarafından çok farklı ebeveyn özelliği oluşturulmuştur. Bu özellikler; kabullenmeden, çocuk merkezliliğe, saldırganlıktan cezalandırıcılığa kadar farklılık göstermiştir. En çok ilgiyi gören iki özellik yaklaşımı ebeveyn duyarlılığı, ebeveyn sıcaklığı ve kontrolü ile ilgilenen yaklaşımlardır (Holden, 1997). Bir diğer ilgi gören özellik aşırı koruyucu ya da aşırı anne bakımındır. Levy (1966), annenin aşırı korumacılığı ve çocuklardaki çeşitli davranış problemlerini ilişkilendirmek için vaka çalışmaları yaklaşımını kullanmıştır. Levy'nin çalışması, farklı ebeveyn özellikleri ve bunların çocukların davranışları ile ilişkisinin araştırılması için bir temel niteliğinde olmuştur. Bu özelliklerin bazıları ve tanımlayan araştırmacıların kronolojik bir sıralaması Tablo.3'te (Holden ve Miller, 1999) özetlenmektedir.

Tablo.3. 1931'den bu yana yayınlanan bazı ebeveynlik örüntülerinin kronolojik listesi (Holden ve Miller, 1999)

Araştırmacılar	Özellikler
Levy (1931, 1943)	Aşırı koruyucu
Watson (1934)	Gevşek X katı ev eğitimi
Hattick ve Stowell (1936)	Çocuğu bebekleştirme, zorlama veya uygun davranış
Baldwin, Kalhorn ve Breese (1945)	Reddedici, ilgisiz veya kabullenici
Lafore (1945)	Diktatörler, işbirlikçiler, ihmalciler veya tavizciler
Crandall ve Preston (1955)	Duyarlı, daha az duyarlı, yetersiz bir şekilde duyarlı veya aşırı duyarlı
Schaefer (1959)	Kabullenici, aşırı izin verici, koruyucu-izin verici, aşırı koruyucu, sahiplenici, otoriter-diktatör, talepkar antagonistik, reddedici, ilgisiz, kopuk, özgürlük, demokratik, işbirlikçi
Moulton, Burnstein, Liberty ve Altuchner (1966)	Anne disiplin baskınlığı X baba disiplin baskınlığı ve Yüksek X düşük duygulanım
Ainsworth, Bell ve Slayton (1971)	Duyarlı X duyarsız

Baumrind (1971)	Otoriter, Demokratik, İzin verici (ve diğer alt boyutlar)
Martin (1981)	İlgili X özerk
Koch, Chandler, Harder ve Paget (1982)	Bastırma, İnkâr, Mantığa bürüme, Yer değiştirme veya Yansıtma (ebeveyn savunma tarzları)
Pulkkinen (1982)	Çocuk X ebeveyn merkezli, rehberli X bencil davranış
Abelman (1985)	Zorlayıcı X duyarlı disiplin
Sameroff ve Freil (1985)	Ebeveyn düşüncelerinin simbiyotik, kalıpcı, telafi edici, çokyönlü düzeyleri
Raphael-Leff (1986)	Kolaylaştırıcı X düzenleyici
Metcalf ve Gaier (1987)	Aşırı gayret gösteren, aşırı koruyucu, ilgisiz, çatışmalı
McCord (1988)	Saldırgan, saldırgan olmayan veya cezalandırıcı

Ebeveynsel özelliklerini tanımlamak için yapılan ilk ciddi metodolojik çabalar 1940'larda ortaya çıkmıştır. Baldwin ve arkadaşları, hem görüşme yöntemini hem de evde ebeveynlerin davranışlarının gözlemlenmesi yöntemini kullanarak Ohio'daki Fels Araştırma Enstitüsü'nde, çocuk gelişimi üzerindeki etkileri incelemek için boylamsal bir çalışma yürütmüştür. Araştırmacılar, ebeveynlerin farklılık gösterdiği iki temel boyut tanımlamışlardır. Bunlardan biri, ebeveyn ve çocuk arasındaki sözel iletişimin yüksek düzeyde olduğu, aile kurallarının nedenlerinin çocuğa açıklandığı, çocuğa mümkün olduğunca fazla kararda fikir belirtme şansının verildiği demokrasi boyutu; diğeri ise çocuğun davranışları üzerinde kısıtlamaların vurgulandığı, bu kısıtlamaların net bir şekilde çocuğa yöneltildiği, disiplin kararları üzerinde sürtüşmenin az olduğu kontrol boyutu'dur (Maccoby, 1980).

Baldwin ve arkadaşlarının 1955'te yaptıkları çalışmalarında ise ev ziyaretlerinden yararlanılmıştır, böylelikle, ebeveyn görüşmeleri ziyaretçilerin gözlemsel puanlamalarıyla desteklenmiştir. Bu çalışmalarda ebeveynsel değişkenlerin analizi, aynı zamanda, sıcaklık/soğukluk boyutu ortaya çıkarmıştır ama hiçbirini sınırlayıcı/izin verici boyutla açık bir şekilde çakışmayan iki farklı boyut da ortaya çıkmıştır: demokrasiye karşı otokrasi ve duygusal ilgiye karşı kopukluk.

“Demokratik” tutum, ebevenlerin, sadece kendilerini gereksinimlerin kaynağı yapmak yerine, çocuğun da işlevsel olabileceği, gerçek dünyanın gereksinimlerini göz önüne alarak bilgi alışverişi yaptıkları düzeyi ifade eder (Maccoby ve Martin, 1983).

Mussen, 1956’da 4 farklı ebeveyn tutumu tanımlamıştır. İzin verici tutumda anne, çocuğunun bağımsız davranışı öğreneceği bir sosyal çevre sağlar. Yeni tepkileri ödüllendirir ve çocuğunu araştırmaya devam etmesi için cesaretlendirir. Reddedici tutumu benimseyen anneler ikiye ayrılır; bazı anneler çocuğunu ilk bebeklikten itibaren reddeder, böylelikle çocuğu hiçbir zaman güçlü bağımlılık tepkileri geliştirmeyecektir. Bazı reddedici anneler bebeklerine öfke duyarlar ve bu durum çocukları bağımsızlık davranışları gösterdikçe daha fazla artar. Aşırı korumacı anneler, çocuğunun giderek artan bağımsızlığını kendi baskınlığına ve çocuğunu sahiplenmesine bir tehdit olarak algılar. Bu yüzden çocuğunun bağımsız aktivitelerini sınırlamaya çalışır. Aşırı titiz anneler ise, evdeki düzen ve titizlik konusunda aşırı endişelidir ve çocuklarının spontan hareketlerini kısıtlayabilirler. Cezalandırılma korkusu, çocuğu yürüme gibi yeni geliştirdiği becerilerini uygulama ve mükemmelleştirmeye çalışmaktan uzaklaştırır (Aktaran Bovete, 1983).

1950’lerin sonlarına doğru, Schaefer (1959), bir model geliştirmiştir. Bu modelin avantajı, en önemli iki çocuk yetiştirme boyutu olan sıcaklık ve kontrol derecesi arasındaki ilişkiyi bir kesintisizde (continuum) göstermesidir. Birçok bilinen çocuk yetiştirme özellikleri bir şekilde bu iki boyutlu kesintisiz üzerinde bir noktaya konulabilmektedir. Çocuğa özerkliğini verme konusunda yüksek düzeyde olan ve çocuğa karşı sıcak olan ebeveyn, demokratik olarak sınıflandırılırken çocuğa özerklik verme konusunda düşük düzeyde olan ve çocuğa karşı daha az sıcaklık gösteren ebeveyn, otoriter olarak nitelendirilmiştir. Becker da buna çok benzer iki ebeveynlik örüntüsü önermiştir; sıcaklığa (kabul) karşı düşmanlık (red) ve kısıtlayıcılığa karşı izin vericilik (Maccoby ve Martin, 1983).

Sears, Maccoby ve Levin tarafından 1957’de yürütülen ebeveynlik çalışmalarında, 379 anneden oluşan bir örnekleme çocuk yetiştirme tutumlarını, farklı yetiştirme şekillerinin etkileri ve annelerin neden bir yetiştirme tipini diğerinden daha çok kullandıklarını araştırmışlardır. Ebeveyn özellikleri ile ilgili en temel bulguları, annelerin sıcaklığının çocuklar üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve

soğukluğun beslenme ve yatak ıslatma gibi problemler ile ilişkilendiğidir. Sears, Maccoby ve Levin, izin verici tutum-kısıtlama, aile uyumu, anne ve çocuk ilişkisinin sıcaklığı, sorumlu çocuk eğitimi oryantasyonu, saldırganlık ve cezalandırıcılık, kocanın algılanması, çocuğun fiziksel iyilik haline yönelimi ve anne tarafından uygulanan kontrol ve disiplin örüntülerini içeren 8 faktör tanımlamışlardır (Aktaran Maccoby ve Martin, 1983).

Parker ve meslektaşları, 1979'da, Ebeveynsel Bağlanma Ölçeği (Parental Bonding Instrument) analizlerinde, iki boyut tanımlamışlardır: (1) şefkatli ve empatikliğe karşı reddedici veya ilgisiz (2) bağımlılığı, kontrolü, müdahale etmeyi ve bebekleştirmeyi destekleyen aşırı koruma (Maccoby ve Martin, 1983).

Darling ve Steinberg (1993) tarafından öne sürülen modelde, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuklarının gelişimine olan etkisinde hangi süreçlerin rol oynadığını daha iyi anlamak için anababa uygulamaları ile anababa stili arasında bir ayırım yapılması gerektiği belirtilmiştir. Anababalık stillerinin çocuk yetiştirmede genel bağlamı oluşturduğu ve bu nedenle kültürel farklılıklara daha duyarlı olduğu vurgulanmaktadır. Anababa uygulamaları ise, çocuk yetiştirmede başvurulan belirli davranışlara karşılık gelmektedir. Darling ve Steinberg'in öne sürdüğü birleştirilmiş modelde hem anababa stilinin hem de anababa uygulamalarının çocuğun gelişimini farklı süreçler yoluyla etkilediği belirtilmektedir. Anababa uygulamaları, çocuğun akademik başarı gibi belirli davranışlarının ve yüksek benlik değeri gibi belirli özelliklerinin gelişimini etkilemekte, çocuğun sosyalleşme hedeflerini yakalamasına doğrudan yardım etmektedir. Buna karşılık, anababa stili, çocuğun gelişimini etkileyen dolaylı bir süreçtir. Bu açıdan, anababa stili, belirli ebeveyn davranışları ve gelişimsel sonuçları arasındaki ilişkide yer alan bağlamsal bir değişken olarak düşünülmektedir.

Yukarıda farklı araştırmacılar tarafından öne sürülen boyutlardan öne çıkan iki önemli boyut vardır. Bunlarda birisi İlgi/Kabul (responsiveness) boyutu ve Talep (demandingness) boyutudur. İlgi/Kabul boyutu Bowlby ve Hinde'nin ebeveynliğin analitik çalışmalarından ortaya çıkmıştır (Baumrind, 1995). Ainsworth ve arkadaşlarının çalışmaları da bu boyutu vurgulamıştır. İlgi/Kabul boyutu, bir ebeveynin çocuğunu kabul etme ve çocuğunun ihtiyaçlarıyla ilgilenme derecesiyle ilgilidir. Talep boyutu ise, bir ebeveynin taleplerde bulunması veya çocuğunu

kontrol etmeye çalışmasının derecesi ile ilgilidir (Maccoby ve Martin, 1983) ve çocukların davranışlarını disipline ve kontrol etmeyi içerir. Hem İlgi/Kabul hem de Talep boyutu ebeveyn yatırımının göstergeleridir. Baumrind, her iki boyutu da araştırmalarında vurgulamıştır. (Baumrind, 1995). Maccoby ve Martin (1983) ise, ebeveynliğin bu iki boyutu sonucunda, dört özellikli bir ebeveyn planı önermiştir ve ancak ebeveynliğin iki boyut üzerinde sistematik olarak değiştiği kabul edilirse Baumrind'in tipolojisinin geliştirilebileceğini önermiştir. İlgi/Kabul ve Talep boyutları, yüksek ve düşük olarak ayrılıp daha sonra yeniden birleştirildiğinde, sonuç, dört bölümlük ebeveynlik özellik planıdır. Talep etmede ve kabul etmede yüksek olan ebeveynler demokratiktir. Yüksek taleplerde bulunan fakat kabul etmede düşük olan ebeveynler otoriterdir. Talepte düşük, fakat kabulde yüksek olanlar izin vericidir. Son olarak talep etmede de kabul etmede de düşük olan ebeveynler ihmalkar ebeveynlerdir.

Bu araştırmada Baumrind'in (1966, 1971a) tanımladığı demokratik, otoriter ve izin verici boyutlardan yararlanılmıştır. Ayrıca, bu boyutlara ilave olarak, Batı kültüründe çok yaygın olmayan ama kendi kültürümüzün ebeveynleri tarafından kullanıldığı bilinen aşırı koruyucu boyut da eklenmiştir (Kuzgun, 1991; Yavuzer, 1994; Levy, 1966). Şimdi sırasıyla bu boyutlar özetlenecektir.

Demokratik

Demokratik ebeveynler çocuklarından olgun davranış beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğunda kurallara uymalarını isterler. Öncelikle sıcak ve ilgilidirler, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler, aile içinde verilecek olan kararlarda çocuklarının görüşlerini alırlar (Baumrind, 1966). Baumrind (1971a), daha sonra yaptığı çalışmada demokratik boyutu 2'ye ayırmıştır. Demokratik tutumun ilk boyutuna giren ebeveynler demokratik ve uzlaşmacı (conforming) ebeveynlerdir. Bu ebeveynler otoriter ebeveynler gibi pasif-kabulde yüksek puan alan ebeveynlerdir. Otoriterlerden farkları ise bu ebeveynlerin aynı zamanda bağımsızlığı ve bireyselliği desteklemeleridir. İkinci alt boyuta giren

ebeveynler ise birinci boyutun bütün kriterlerini karşılayan ve aynı zamanda uzlaşmazlığı (nonconformity) teşvik etmede yüksek puan alan ebeveynlerdir.

Demokratik tutumun çocuklarda, gelişmiş güven duygusu, bağımsızlık, fikirlerini serbestçe söyleyebilme, girişimcilik, sorumluluk alabilme, olgunluk, arkadaş canlısı olma, yüksek okul başarısı, sosyal yönden uyumluluk, kendini geliştirme ve yaratıcı fikirler üretebilme gibi olumlu sonuçlara yol açtığı belirlenmiştir (Kuzgun, 1991; Baumrind, 1966, 1971b, 1972; Yılmaz 1999).

Otoriter

Otoriter ebeveynler, koydukları kurallara çocuklarının koşulsuz uymalarını ve itaat etmelerini beklerler. Bu tür ailelere çocuklar kurallara uymadıklarında ceza uygulanır ve ebeveynler çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar, daha çok çocuklarının söylediği herşeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler (Baumrind, 1966). Otoriter ebeveynler otoritenin sağlanmasına çok önem verirler ve çocukların bunu değiştirme çabalarını hemen bastırırlar (Maccoby ve Martin, 1983). Baumrind (1971a), daha sonra yaptığı çalışmada otoriter boyutu 2'ye ayırmıştır. Bu iki alt boyut çocuğa gösterdikleri Kabul derecesinde farklılaştığını ifade etmiştir. Otoriter tutumun ilk boyutuna giren ebeveynler reddedici olmayan otoriter ebeveynlerdir (katı uygulamada yüksek, bağımsızlığı ve bireyselliği destekleme konusunda düşük, pasif-kabul ve uzlaşmazlığı teşvik etmede düşük), İkinci alt boyuta giren ebeveynler ise birinci alt boyutun bütün kriterlerini karşılayan ve aynı zamanda reddedici olan ebeveynlerdir.

Otoriter tutumla yetiştirilen çocuklarda gözlenen sonuçlar ise, duygu ve düşüncelerini kolay ifade edememe, güvensizlik, kaygılı olma, içe kapanıklık, otoritenin olduğu durumlarda sinme, kurallara uyma ama otoritenin olmadığı durumlarda kurallara aykırı davranma olarak sayılabilir. Bu çocuklar ayrıca, kendilerinden güçlü kişilere karşı itaat davranışı gösterirken, kendinden güçsüzlere karşı saldırgan davranışlar sergilemektedirler (Kuzgun, 1991; Baumrind, 1966, 1971b, 1972; Yılmaz 1999).

İzin Verici

İzin verici ebeveynler ise, çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol edemezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Bu tür ebeveynlerin çocukları istedikleri zaman yemek yerler, yatarlar, televizyon seyredeler ve sokağa çıkabilirler (Baumrind, 1966). Baumrind (1971a), daha sonra yaptığı çalışmada izin verici boyutu 3'e ayırmıştır. İzin verici tutumun ilk boyutuna giren ebeveynler, uzlaşmaz olarak tanımlanmıştır, bu ebeveynler, uzlaşmaz ama disiplinde aşırı gevşek olan ve bazı alanlarda yüksek performans bekleyen ebeveynlerdir. İkinci alt boyuta giren ebeveynler izin vericidir, disiplinde gevşek olan ve çok az şey talep eden ebeveynlerdir. Üçüncü alt boyuta giren ebeveynler ise izin verici-uzlaşmazdır ve disiplin ve taleplerinde hem gevşek hem de uzlaşmaz olan ebeveynlerdir. Bu boyutu, Maccoby ve Martin (1983) daha net bir şekilde izin verici boyuttan ayırt etmiş ve bu örüntüyü ilgisiz-ihmkar olarak tanımlamışlardır. İlgisiz-ihmkar ebeveynler, çocuğuyla etkileşimlerindeki çaba ve süreyi mümkün olduğunca en az seviyede tutmaya çalışırlar. Hem Talep hem de İlg/Kabul boyutunda düşüktürler.

Bu şekilde yetişen çocuklar, dürtü kontrolü zayıf, düşük akademik başarıya sahip, kendini hoş gören çocuklar olarak görülür (Kuzgun, 1991; Baumrind, 1966, 1971b, 1972; Yılmaz 1999).

Aşırı Koruyucu

Annesel aşırı koruyuculuk, çocuk yetiştirme tutumları açısından çocukların aşırı annesel bakımına eşittir. Bunun anne-çocuk ilişkisindeki göstergeleri ise 4 başlık altında gruplanır. Bunlar; aşırı temas, bebekleştirme, sosyal olgunluğun önlenmesi ve annesel kontrol'dür. Aşırı temas, olağan fiziksel ve sosyal temasın abartılması, anne ve çocuğun ayrılamaması annesel aşırı koruyuculuğun kanıtlarıdır. Bebekleştirme ve çocuğun bağımsızlık gelişiminin engellenmesi, aşırı temasın doğal sonuçlarıdır (Levy, 1966).

Bu tutumla yetiştirilen çocuklar, girişimcilikten ve kendine güvenden yoksun, korkak, çekingen, daima bir başkasının desteğini arayan, sosyal ilişkilerde pasif ve yaşlılarına göre belirli beceriler yönünden yavaş gelişen çocuklardır. Olgunlaşmamış çocuklar olarak görülürler. Hem kendisiyle hem de etrafındaki dünyayla ilgili çok az içgörüyü sahiptir (Kuzgun, 1991; Yavuzer, 1994)

1.3. Ebeveyn-Çocuk İlişkisi ile İlgili Geçmişten Günümüze Yapılmış Çalışmalar

Bu bölümde, öncelikle alandaki ebeveyn-çocuk ilişkileri araştırmalarına temel oluşturan en erken çalışmalar kısaca özetlenecektir. Daha sonra çocuk yetiştirme tutumları ve okul öncesi çocuklar üzerindeki etkilerini konu alan yurtdışında ve ülkemizde yapılan çağdaş araştırmalar ve bulguları özetlenecektir.

Ebeveyn-çocuk ilişkilerine temel oluşturan hayvan araştırmaları ve doğal deneyler, bu alandaki çalışmalara zemin hazırlamaları açısından önemlidir.

Gelişim ile ilgili soruları araştırmak üzere hayvan çalışmaları yürüten Kuo (1967), hayvan içgüdülerinin doğası, gelişimde çevrenin etkisi ve doğa-çevre arasındaki ilişki gibi soruları araştırmıştır. Hayvan çalışmalarının birçoğunda, hayvanların doğal ve içgüdüsel olmayan bir şekilde davranması yolunda eğitilebileceğini göstererek, gelişimin doğası hakkındaki hakim görüşlere meydan okumuştur. Örneğin, sıçanları, kedileri yetiştirmek üzere eğitmiştir ve köpeklerin kavga etme, yemek yeme ve cinsel davranışlarını değiştirmiştir. Çevresel değişkenler yoluyla, Kuo, davranışın çeşitliliği ve deneyimin daha sonraki davranış üzerinde oynadığı rolün sıradışılığını göstermiştir (Aktaran Holden, 1997).

Bir diğer hayvan davranışı bilimadamı, etoloji alanının kurucularından biri olan Lorenz'dir. Kuşlardaki basımlama fenomeninin keşfi ve gelişim alanında "kritik dönem" kavramı ile bilinmektedir. Her iki kavram da ebeveynin rolü ve çocuk gelişiminde erken deneyim hakkındaki sonraki düşünceleri etkilemiştir (Aktaran Holden, 1997).

Bu iki kavramın ebeveyn-çocuk ilişkilerine uygulanmasının en önemli örneği, "bağ" (bonding) kavramı ile ortaya çıkmıştır (Holden, 1997). Klaus, Kennell ve

meslektaşlarına (1972) göre, eğer fırsat verilirse, bir annenin yenidoğan bebeğiyle bağ kurduğu doğumdan hemen sonra kısa bir dönem vardır. Eğer yenidoğan, tıbbi müdahaleler veya hastane uygulamaları yüzünden ulaşılamaz durumdaysa, annenin bebeğiyle bağ kurma fırsatı telafi edilemez bir şekilde kaybolur. Klaus ve meslektaşları, doğumdan hemen sonra ve devam eden birkaç gün içerisinde, bebekleriyle etkileşimde bulunma fırsatı olan annelerin, bebekleriyle daha sevgi dolu bir ilişki geliştirdiğini gösteren deneysel çalışma ile iddialarını desteklemiştir (Aktaran Goldberg, 1983).

Kuo, Lorenz ve diğerlerinin yapmış olduğu çalışmalardan sonra, birçok araştırma, erken dönem duygusal yoksunluğu veya uyarımın daha sonraki zihinsel ve sosyal performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Çevresel yoksunluk ve sosyal gelişim alanındaki en etkili laboratuvar çalışmalarından birisi de Harlow, Dodsworth ve Harlow tarafından 1965'te yürütülmüştür. Bu çalışmanın arasında, annelerinden yoksun, izole bir ortamda büyütülen rhesus maymunlarının stereotip davranışlar (sallanma, parmak emme), antisosyal davranışlar ve yetişkinler gibi cinsel anomalileri de içeren aşırı uç patolojik davranışlar geliştirdikleri vardır (Aktaran Holden, 1997).

Clarke-Stewart'a (1978) göre, bu çalışmalar, erken dönem ebeveyn-çocuk ilişkilerinin önemini vurgulamaya yardımcı olmuştur. Hayvan çalışmaları, insan gelişimi hakkında dolaylı bir kanıt kaynağı sunmuş olsa da, gelişim psikolojisinde ve çocuk gelişimindeki ebeveyn etkisinin kavramsallaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Aktaran Holden, 1997).

Ebeveyn-çocuk ilişkisi alanındaki araştırmalara temel oluşturan bir diğer erken dönem araştırmalar doğal deneyler yoluyla olmuştur. Çocukların, ebeveynleri olmadan yetiştirildikleri veya normal bir çevreden yoksun oldukları durumlara atıfta bulunan "doğal deneyler", ebeveynlerin etkisi konusunda ikinci dolaylı bilgi kaynağını sağlamışlardır. Örneğin yetimhanelerde ve yatılı kurumlarda yetişen çocuklar, ebeveyninden yoksun olma durumuna bir örnek teşkil edebilirler. 1940'larda Spitz, annelerinden yoksun çocukların birçok duygusal, zihinsel ve sağlık problemleri için risk altında oldukları belirtmiştir (Aktaran Holden, 1997).

Hayvan araştırmaları ve doğal deneyler, normal çocuk yetiştirme çevrelerinin, çocukların gelişimleri üzerindeki etkilerinin araştırılması için ortamı hazırlamıştır.

Ebeveyn etkilerinin erken klasik çalışmaları, daha önce de belirtildiği gibi, Baldwin, Sears, Baumrind ve meslektaşları tarafından yürütülmüştü. şimdi, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının okulöncesi çocuklar üzerindeki etkilerini konu alan çağdaş araştırma ve bulgularından bahsedilecektir.

Literatürde ebeveyn tutum ve davranışlarının ergenler üzerindeki etkileri birçok araştırmaya konu olmuştur. Örneğin, ergenlerle yapılan bazı çalışmalarda demokratik tutum ergenlerin okul başarısı ile olumlu (Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling, 1992), izin verici ve otoriter tutum olumsuz düzeyde ilişkili bulunmuştur (Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts ve Fraileigh, 1987).

Baumrind ve Black'in (1967), 95 aile ve okulöncesi çocuklarıyla yapmış oldukları çalışmada, ebeveyn tutumlarının çocuklar üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, evdeki katı disiplinin erkek çocukları üzerinde bağımlı davranışa neden olduğunu fakat kız çocuklarında böyle bir ilişki bulunmadığını belirtmişlerdir. Kız çocuklarında bağımsızlık davranışının ebeveynsel taleple pozitif, yüksek kabulle negatif ilişki içerisinde olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, bu çalışmada, bağımsız, yetkin ve kendine güvenen çocuklar gruplanmış ve bu çocukların ebeveynlerinin, tutarlı, sevgi dolu ve talepkar oldukları görülmüştür.

Baumrind (1971b) bu makalesinde, 1967'de yaptığı bir diğer çalışmada (Baumrind ve Black, 1967) diğer boyutlardan ayrılan ve "ahenkli" (harmonius) olarak nitelendirdiği ebeveynlerin okulöncesi 8 çocuğunun üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Çalışmasında, ahenkli ebeveynlerin altı kız çocuğunun olağandışı yetkin oldukları, fakat bunun aksine ebeveynleri ahenkli olarak sınıflandırılan iki erkek çocuğunun, dikkat çekici düzeyde itaatkar (submissive), amaçsız, başarı-odaklı olmadığını ve bağımlı olduğu görülmüştür. Çocuk yetiştirmenin ahenkli boyutunun, erkek çocuklarda feminen bir yönelim oluştururken kız çocuklarındaki etkisinin olumlu olduğunu ve yüksek başarı ve bağımsızlığın, feminen yaratılış kaybedilmeden gerçekteşiğini vurgulamıştır.

Baumrind (1972), makalesinde daha önce yapmış olduğu çalışmalarında (Baumrind, 1971a, 1971b) elde ettiği verileri değerlendirmiş ve 16 siyah aile ve okulöncesi çocuklarını beyaz orta sınıfla karşılaştırmıştır. Sonuçta erkek çocukları açasından iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmazken, siyah gruptaki otoriter ebeveynlerin kız çocuklarının daha bağımsız oldukları görülmüştür. Baumrind bu

makalesinde, otoriter tutumun olumlu etkilerini vurgulamak değil, kültürel normlara dikkat çekmek istemiştir.

Grusec ve Kuczynski (1980), çalışmalarında, 4-5 yaşında çocuğu olan 20 anne ve 6 buçuk-8 yaşında çocuğu olan 20 anne ile yaptıkları çalışmada, annelerin çocuklarının yanlış davranışları karşında kullandıkları disiplin tekniklerini sorgulamışlardır. Sonuçta çoğu annenin çocukların haklarını ellerinden alarak ve uygun davranışa zorlayarak cezalandıracaklarını, annelerin %70'inin de bazı durumlarda çocuklarına vuracaklarını belirtmişlerdir. Çalışmanın en göze çarpan bulgusu da annelerin, çocukların kabahatlerinin içeriğine göre disiplini uygulayabileceklerini belirtmeleri olmuştur.

Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeilly-Choque (1998), okulöncesi çocuğu (M=5) olan 374 Rus anne ve baba ile yapmış oldukları bir araştırmada, anne ve babanın ebeveyn tutumları ve evlilik etkileşimlerinin çocukların saldırganlık davranışlarıyla ilişkisini incelemişlerdir. Sonuçta, anne ve babaların zorlayıcı (coercive) davranışlarının çocuklarının arkadaşlarına karşı daha saldırgan davranışlara neden olduğu görülmüştür. Hem annenin hem de babanın ilgisinin erkek çocukların saldırganlık düzeyi ile negatif ilişkili olduğu; babanın ilgisinin ise kız çocuklarındaki saldırganlık düzeyi ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Fagot ve Hagan (1991), anne ve babalar tarafından erkek ve kız çocuklarının sosyalizasyonları arasındaki farklılıkları, 192 okulöncesi çocuk ve ebeveynlerini çocukları 12 aylık, 18 aylık ve 5 yaş olmak üzere 3 yaş grubuna ayırarak incelemiştir. Sonuçta şu bulgulara varılmıştır; 12 aylık grupta erkek çocukları, tipik erkek oyuncaklarıyla oynamaları ve saldırganlık konusunda daha fazla yönlendirilmişlerdir. 18 aylık grupta kız çocuklarının iletişim kurma çabaları daha pozitif tepki ile karşılanmıştır ve erkek çocukları yine saldırganlık konusunda daha fazla yönlendirilmiştir. 5 yaş grupta ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına olan davranışlarında bir farklılık gözlemlenmemiştir, fakat babalar çocukların kaba motor davranışlarına annelerden daha fazla pozitif tepki vermişlerdir.

Chang, Dodge, Schwartz ve McBride-Chang (2003), 325 Çinli çocuk (M=4.6) ve ebeveynleri ile yaptıkları çalışmada, anne ve babaların katı ebeveynliklerinin (harsh parenting) çocukların saldırganlık davranışları ve duygusal düzenlemelerine (emotional regulation) olan etkilerini incelemişlerdir. Sonuçta, annelerin katı

ebeveynliklerinin çocukların duygusal düzenlemelerini babalardan daha fazla etkilediği, babaların katı ebeveynliklerinin ise çocukların saldırganlık davranışları üzerinde daha güçlü bir etkisi olduğu bulunmuştur. Babaların katı ebeveynliğinin aynı zamanda erkek çocuklarını kız çocuklarından daha fazla etkilediği fakat annelerin katı ebeveynliğinin bu şekilde cinsiyete bağlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Zaslow, Gallagher, Hair, Egeland, Weinfield, Ogawa, Tabors ve Temple (2006), araştırmalarında, okul öncesi ebeveynliğin 3 farklı ölçme yöntemini, orta çocukluk dönemindeki sonuçların (outcome) yordayıcıları olarak incelenmiştir. Düşük gelirli Afrika-Amerikalı ailelerdeki okulöncesi dönemde anne-çocuk ilişkileri, kişilerden bilgi alma yöntemi, ev gözlemleri ve yapılandırılmış gözlemler kullanılarak elde edilen veriler dört yıl sonra çocuk sonuçları, çocuk, anne, öğretmen ve kişilerden bilgi alma yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu boylamsal çalışmada, bütün ebeveynlik metodolijilerinin yordayıcı bir değer gösterdiği fakat gözlemsel ebeveynlik yönteminin çocuk sonuçlarının en güçlü ve tutarlı yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Batı literatüründe çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin son 30 yılda çok sayıda araştırma yapılmasına karşın, ülkemizde bu konuya ilişkin kuramsal ve görgül yaklaşımların çok sınırlı olduğu görülmektedir (Yılmaz, 1999). Yapılan çalışmaların büyük bir kısmında ebeveynlerin tutum ve davranışları ile ergenlerin gelişimleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında ebeveynlerin tutumları ve ergenlerin saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir (Doğan, 2001; Tuzgöl, 1998), bazılarında ise ebeveyn tutumları ve ergenlerin akademik başarıları arasındaki ilişki araştırılmıştır (Güroğlu 2002; Heyndrickx, 2004; Berber, 1990). Diğer araştırmalarda ise ebeveyn tutumları ve ergenlerin problemleri (Kulaksızoğlu, 1985), kendini gerçekleştirme düzeyleri (Kuzgun, 1991), arkadaşlık ilişkileri (Çok, 1993), denetim odakları (Argun, 1995), sosyal kaygı (Akyıl, 2000) arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca, Pehlivanoglu (1998), araştırmasında, yüksek ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuk yetiştirme biçimlerindeki benzerlik ve farklılıkları, ergenlerden alınan veriler doğrultusunda incelemiştir. Sever (1985), üç nesilde ebeveyn tutumları arasındaki değişimi araştırmıştır. Öner (1984), çalışmasında, ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki

ilişkiyi araştırmıştır. Sonuçta, eğitim düzeyinin çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemede sosyo ekonomik düzeyden daha etkin bir değişken olduğu hipotezi desteklenmiştir. Yüksek-düşük eğitim düzeyinden gelen ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki fark, yüksek-düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ebeveynlerin tutumlarındaki farktan daha fazla olduğu görülmüştür. Şingir (1996), ortaokul 1. ve 2. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmasında, fiziksel cezanın, cezayı uygulayan anne ve babaya yönelik çocukların duydukları sevgi üzerindeki etkisini incelemiştir. Anne babadan fiziksel ceza gören çocuklarla görmeyen çocukların anne ve babalarına yönelik sevgileri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Ayrıca, kendisinden fiziksel ceza görseler de görmeseler de kız çocukların, babalarını erkek çocuklardan daha fazla sevdikleri bulunmuştur.

Çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin ülkemizde yapılan çalışmaları özellikle de bu çalışmaya konu edinilen 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutum ve davranışları olarak sınırlandırıldığında bu konuda yapılmış çalışma sayısının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir.

Yağmurlu, Sanson ve Köymen (2005), çalışmalarında ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine olan etkilerini 151 Avusturyalı ve 50 Türk okul öncesi çocuklar ve anneleriyle kültürlerarası benzerlik ve farklılıkları inceleyerek değerlendirmişlerdir. Sonuçlar, Avustralyalı annelerin sıcaklığı ve sebatkar mizacının, Türk annelerin ise annenin itaat bekleme davranışının olumlu sosyal davranışı anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

Kırcaali-İftar (2005), çalışmasında, 4-6 yaş arasında çocuğu olan 50 annenin çocuklarının uygun olan ve uygun olmayan davranışları karşısında nasıl disiplin yöntemleri kullandıklarını incelemiştir. Sonuçlar sözel övgünün annelerin çocukların uygun davranışlarını desteklemek için en çok kullandıkları yöntem olduğunu göstermiştir, annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarının üstesinden gelmek için kullandıkları yöntem ise sözel açıklama olmuştur.

Mızrakçı (1994), çalışmasında, 3-6 yaş arasında çocuğu olan 145 annenin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden faktörleri (demografik özellikler, kendi yetiştiriliş tarzları, çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyleri ve çocuğun mizacına ilişkin algıları) incelemiştir. Çocuk yetiştirme tutumları üzerinde en etkili faktörün eğitim düzeyi olduğu görülmüştür.

Yalkın (1994), çalışmasında, 2-5 yaş arasındaki 58 çocuğun anne ve babalarının çocuk gelişimi hakkındaki beklentileri ve çocuk yetiştirme tutumları ile çocuklarının gelişimleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucunda, dört gelişim alanında (kişisel gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim ve dil gelişimi) anne ve babaların beklentilerinin çocukların gerçekte yapabileceklerinin altında olduğu bulunmuştur.

1.4. Ebeveyn-Çocuk İlişkisini İncelemek Üzere Geliştirilmiş Tutum ve Davranış Ölçekleri

Ebeveyn-çocuk ilişkisi ile ilgili yapılmış çalışmalarda, ebeveyn tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla yurtdışında ve ülkemizde farklı ölçekler geliştirilmiştir. Geliştirilen bu ölçekler, yurtdışı ve ülkemizde geliştirilen ölçekler olmak üzere 2 alt başlık altında incelenecektir.

1.4.1. Yurtdışında Geliştirilmiş Ölçekler

1.4.1.1. Türkçeye Uyarlanan Ölçekler

a) Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği

Orijinal adı Parental Attitude Research Instrument (PARI) olan ölçek, Schaefer ve Bell (1958) tarafından geliştirilmiş ve LeCompte, LeCompte ve Özer (1978) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, geçimsizlik ve sıkı disiplin olmak üzere 5 alt teste sahip olan ölçek, orjinal haliyle 115 maddeyi içermektedir. Kısa formu 60 maddeden oluşan ölçek anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmektedir. Psikometrik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenilirliğinde değerlerin .58 ile .88 arasında değiştiği görülmüştür.

b) Çocuk Yetiştirme Şekilleri Raporu

Orijinal adı The Child Rearing Practices Report (CRPR) olan ölçek, Block tarafından 1965'te geliştirilmiştir ve ergenlerin algıladıkları anne baba uygulamalarını ölçmektedir. CRPR, 91 maddeden oluşmaktadır ve Türkçe uyarlaması Sunar tarafından 1989'da yapılmıştır (Öner, 2006).

c) Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ)

Orijinal adı Parent Attitude Scale olan ölçek, Steinberg, Elmen ve Mounts tarafından 1991'de, ebeveyn tutumlarını ölçmek için geliştirilmiştir. Kontrol/denetleme, kabul/ilgi ve psikolojik özerklik kazanma olmak üzere 3 alt boyuta sahip olan ölçek, 26 maddeyi içermektedir ve ergenlere uygulanabilmektedir. Yılmaz tarafından 2001'de "Anne-Baba Tutum Ölçeği" (ABTÖ) olarak Türkçe'ye uyarlanmıştır. Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenilirliğinde sonuçlar .67 ile .93 arasında değişmektedir. İç tutarlık için yapılan çalışmada, Cronbach alfa değeri sonuçları ise .60 ile .76 arasında değişmektedir (Aktaran Öner, 2006).

d) Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeği (Anne Formu)

Orijinal adı Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ)-Mother form olan ölçek, Rohner, Saavedra ve Granum tarafından 1980'de geliştirilmiştir ve annenin çocuğunu kabullenme ve reddetme davranışlarına ait algılamayı ölçmeyi amaçlamıştır. Sıcaklık-sevgi, saldırganlık ve kin, ilgisizlik ve ihmal, ayrıştırılmamış reddetme olmak üzere 4 alt teste sahip ölçek 56 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, çocuğu en az 3 yaşında olan annelere uygulanabilmektedir. Anjel ve Erkman tarafından 1993'te "Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeği (Anne formu)" olarak Türkçeye uyarlanmıştır. Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenilirliğinde değer .46 olarak saptanmıştır. Kuder Richardson güvenilirliği alfa değeri ise .90 düzeyinde bulunmuştur (Aktaran Öner, 2006).

e) Aile Kabul ve Reddetme Ölçeği (Çocuk Formu)

Orijinal adı Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ)-Child form olan ölçek, Rohner, Saavedra ve Granum tarafından 1980'de geliştirilmiştir ve çocuğun anne-çocuk ilişkisini nasıl algıladığını ölçmeyi amaçlamıştır. Sıcaklık-sevgi, saldırganlık ve kin, ilgisizlik ve ihmal, ayrıştırılmamış reddetme olmak üzere 4 alt teste sahip ölçek 60 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, ilkokul öğrencilerine uygulanabilmektedir. Erdem tarafından 1990'da "Aile Kabul ve Reddetme Ölçeği" (Çocuk formu) olarak Türkçeye uyarlanmıştır. Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenilirliğinde değer .70 olarak saptanmıştır. Kuder Richardson güvenilirliği alfa değeri ise .95 düzeyinde bulunmuştur (Aktaran Öner, 2006).

1.4.1.2. Orijinal Ölçekler

a) Mother-Father-Peer Scale (MFP)

Epstein (1983) tarafından geliştirilen ölçek, bağımsızlık-cesaretlendirme, aşırıkoruyucu, kabul ve red olmak üzere 4 boyuttan ve 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçek çocuk ve ergenlere uygulanabilmektedir. Psikometrik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, güvenilirlik çalışmasında alfa değerlerinin .74 ile .92 arasında değiştiği görülmüştür.

b) Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)

Robinson ve arkadaşları (2001) tarafından geliştirilen ölçek, Baumrind'in demokratik, otoriter ve izin verici tiplerini ölçmeyi amaçlamıştır. 62 maddeden oluşan ölçek anne ve babalara uygulanabilmektedir. Psikometrik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, güvenilirlik çalışmasında alfa değerlerinin .75 ile .91 arasında değiştiği görülmüştür.

c) Parent Behavior Inventory (PBI)

Lovejoy, Weis, O'Hare ve Rubin (1999) tarafından geliştirilen ölçek ebeveynlerin okul öncesi çocuklarına olan davranışlarını ölçmektedir. Destekleyici/ilgili ve düşmanlık/zorlayıcı olmak üzere iki boyuttan oluşan ölçeğin 20 maddesi vardır. Psikometrik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, güvenirlik çalışmasında alfa değerleri .81 ve .83 olarak bulunmuştur, test-tekrar test güvenirliğinde ise değerler .69 ve .74'tür.

d) Child Puppet Interview-Parent Scales (CPI-P)

Sessa, Avenevoli, Steinberg ve Morris (2001) tarafından geliştirilen ölçek okul öncesi çocukların algıladığı ebeveyn tutumlarını ölçmektedir. Ölçeğin yapı (structure), sıcaklık-ilgi ve düşmanlık olmak üzere 3 boyutu vardır. Psikometrik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, güvenirlik çalışmasında alfa değerleri .68 ile .77 değerleri arasında bulunmuştur.

e) Preschool Parenting Measure (PPM)

Sessa, Avenevoli, Steinberg ve Morris (2001) tarafından geliştirilen ölçek ebeveynlerin okul öncesi çocuklarına olan tutumlarını ölçmektedir. Ölçeğin yapı (structure), sıcaklık-ilgi ve düşmanlık olmak üzere 3 boyutu ve 43 maddesi vardır. Psikometrik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, güvenirlik çalışmasında bütün boyutlar için alfa değeri .74 olarak saptanmıştır.

1.4.2. Ülkemizde geliştirilmiş ölçekler

a) Aile Tutum Envanteri

Torun ve Öner tarafından 1989'da geliştirilen ölçek, anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Demokratik/otoriter çocuk yetiştirme yöntemleri, çocukla özdeşleşme, uyma davranışı ve sosyal hareketlilik

olmak üzere 4 alt testten oluşan ölçekte 45 madde bulunmaktadır ve anne babalara uygulanmaktadır. Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, güvenirlik çalışmasında alfa değeri .66 ile .87 arasında değiştiği görülmüştür.

b) Algılanan Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği

Okman tarafından 1979'da geliştirilen ölçek orta 3. sınıf öğrencilerinin algıladığı anne baba tutumlarını ölçmektedir. 48 maddeden oluşan ölçek, Witkin ve arkadaşları tarafından saptanan ve anneden ayrılabilme, annenin özdenetim öğretisi, annenin özerklik eğitimi ve annenin kişilik özellikleri olmak üzere 4 boyutu ölçmektedir (Aktaran Öner, 2006).

c) Ana-Baba Davranış Ölçekleri

Uluğtekin tarafından 1976'da geliştirilen ölçek, anne babaların çocuk yetiştirme davranışlarını, red-kabul ve serbestlik tanıma-kısıtlama olmak üzere 2 alt boyutta ölçmektedir. 61 maddeden oluşan ölçek, anne babalara uygulanmaktadır Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, Kuder-Richardson güvenirlik çalışmasında elde edilen alfa değerlerinin .81 ile .90 arasında değiştiği görülmüştür (Aktaran Öner, 1997).

d) Ana-Baba Tutum Envanteri

Kuzgun tarafından 1972'de geliştirilen ölçek, anne babaların, demokratik, otoriter ve ilgisiz tutumlarını ölçmektedir. 120 maddeden oluşan ölçek çocuk ve ergenlere uygulanabilmektedir Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenirliğinde değerlerin .59 ile .66 arasında değiştiği görülmüştür (Aktaran Öner, 2006).

e) Anne Baba Tutumları

Kuzgun ve Bacanlı tarafından 2005'te geliştirilen ölçek, anne babaların, demokratik, koruyucu/istekçi ve otoriter tutumlarını ölçmektedir. 40 maddeden oluşan ölçek ergen ve yetişkinlere uygulanabilmektedir Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenirliğinde değerler .75 ile .92 arasında

değişmektedir. Güvenirlik çalışmasında alfa değerlerinin .78 ile .89 arasında değiştiği görülmüştür (Aktaran Öner, 2006).

f) Ana-Baba Tutum Ölçeği (Gençler için)

Bilal tarafından 1984'te geliştirilen ölçek, algılanan anne baba tutumlarını ölçmektedir. 50 maddeden oluşan ölçek, gençlere uygulanabilmektedir ve demokratik ve otoriter olmak üzere 2 alt boyuta sahiptir. Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenirlüğünde değerlerin .75 ve .76 olarak saptandığı görülmüştür (Aktaran Öner, 2006).

g) Ana-Baba Tutum Ölçeği (Çocuklar için)

Polat tarafından 1986'da geliştirilen ölçek, anne ve babaların otoriter ve demokratik tutumlarını ölçmektedir. 26 maddeden oluşan ölçek, çocuk ve ergenlere uygulanabilmektedir Psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, test-tekrar test güvenirlüğünde değerlerin .83 ve .88 olarak saptandığı görülmüştür (Aktaran Öner, 2006).

h) Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği

Maccoby ve Martin'in (1983) önerdiği boyutlar ve sınıflandırma temelinde Steinberg ve arkadaşlarının çalışmaları örnek alınarak Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilen 30 maddelik ölçek, sıkı denetim/kontrol ve kabul/ilgi olmak üzere 2 boyutunu içermektedir ve ergenlere uygulanabilmektedir. Psikometrik özellikler değerlendirildiğinde, güvenirlilik çalışmasında elde edilen değerlerin .70 ile .94 arasında değiştiği görülmüştür.

Görüldüğü gibi, anne babaların çocuk ve ergenlere olan tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilen birçok farklı test vardır. Fakat ülkemizde, ebeveynlerin, 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan Demokratik, Otoriter, İzin verici ve Aşırı Koruyucu davranışlarını ölçen bir ölçek bulunmamaktadır.

Ayrıca, ebeveyn tarzları (tutumları), ebeveyn uygulamalarını (davranışlarını) içine alsın bile; ebeveyn tarzları, kültürel etkilerden ayrı tutulabilir fakat ebeveyn

uygulamaları kültürel öğelerden etkilenir (Darling ve Steinberg, 1993). Ebeveyn tarzları ve ebeveyn uygulamaları birbirinden farklıdır. Ebeveyn tutumları daha evrensel bir kavramı işaret etmektedir. Örneğin “demokratik”lik bir ebeveyn tutumudur ve “çocuğunun bağımsız bir birey olduğunu kabul etme”yi gerektirir. Fakat çocuğunun bağımsız bir birey olduğunu kabul etme kriterleri toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Bu da ebeveynlerin çocuklarına olan davranışlarına doğrudan yansır. Dolayısıyla, ebeveyn uygulamaları, içinde yer aldığı kültürden daha fazla etkilenmektedir. Kişinin diğerleriyle bağlantılı olarak algılandığı toplulukçu kültürlerde, disiplin, özerklik kazanma ve ilgi açısından ebeveyn tutumlarının bireyselci kültürlerden daha farklı olması doğaldır. Bağımsız kültürlerde ebeveynler, çocuklarının özerklik kazanmasının önemini vurgularlar (Kağıtçıbaşı, 1990, 1996).

Çocuğun belirli bir kültürel bağlamda, belirli ebeveyn tutumlarını nasıl algıladığı da önemlidir. Örneğin, Rohner ve Pettenill (1985), Kore’de yapmış oldukları araştırmada, ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları sıcaklık ve denetim arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Kültürümüzü yansıtan bazı çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Türk ve Amerikalı gençlerin algıladıkları denetim ve sevgiyi değerlendiren bir çalışmada, Türk gençlerin ebeveynlerinden, Amerikalı gençlerden daha fazla denetim algıladıkları, fakat algılanan anne baba sevgisi açısından bir fark olmadığı bulunmuştur (Kağıtçıbaşı, 1970). Bir diğer çalışmada ise, anne ve babalarından fiziksel ceza gören çocuklarla görmeyen çocukların anne ve babalarına yönelik sevgileri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Şingir, 1996). Bu nedenle, farklı bir kültürel bağlamda ebeveyn tutum ve davranışları incelenirken sosyal normların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ebeveyn uygulamalarının kültürden etkilenmesi nedeniyle ülkemizdeki mevcut kültürün etkilerini taşıyan ve ebeveyn tarzlarından çok ebeveyn uygulamalarını ölçmeyi hedef alan bir ölçeğe ihtiyaç vardır. Ebeveynlerin özellikle okul öncesi çocuklarına olan davranışlarını ölçen bir ölçeğin geliştirilmesi, kültürlerarası yapılan karşılaştırma çalışmaları için de kültürümüzü yansıtan bir ölçeğe olan ihtiyaca da işaret etmektedir.

Ebeveynlerin, bu dönemdeki çocuklarına olan davranışlarını ölçen bir ölçek geliştirmek, alana birçok açıdan fayda sağlayacaktır. Anne ve babaların çocuk yetiştirme davranışları, çocukların gelişimleri üzerinde etkili olduğu için tutum ve davranışların etkisini tam olarak görebilmek, anne ve babaların davranışlarını ölçen bir ölçekle mümkündür. ETÖ, alanda, ebeveynlerin, 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarının etkilerinin araştırılabileceği birçok çalışmaya temel oluşturacaktır. Anne ve babaların davranışları ve çocukların gelişimleri arasındaki ilişkiler, bu ölçek kullanılarak araştırılabilir.

Buna ek olarak, erken dönemdeki ebeveyn davranışların değerlendirilmesi, erken destek çalışmalarına hız kazandıracaktır. Kağıtçıbaşı (1993), bu konuyla ilgili yaptığı araştırmasında, erken desteğin çocuklar üzerindeki olumlu etkilerini tartışmıştır. Erken destek çalışmalarının çocuklar üzerinde özellikle uzun dönemde olumlu etkilerinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin özellikle okul öncesi çocuklarına olan davranışlarını ölçen bir ölçeğin geliştirilmesi, bu açıdan da önemli veriler sağlayacaktır. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ile anne babaların olumsuz ebeveyn davranışları tespit edilip anne babalara konuyla ilgili eğitimler verilmesi ve böylelikle sağlıklı ebeveyn davranışları ile her açıdan sağlıklı çocuklar yetiştirilmesi sağlanabilecektir.

Sonuç olarak, ETÖ'nün, ülkemizde önemli bir boşluğu dolduracağı ve birçok araştırmada kullanılabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, yukarıda birçok farklı teorisyenlerin teori ve yaklaşımlarında ve araştırmacıların da çalışmalarında önemini vurguladığı üzere ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarını değerlendiren bir ölçek geliştirmektir.

Araştırmanın problemi ise, Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin (ETÖ) psikometrik özelliklerini değerlendirmek olarak belirlenmiştir.

2. EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ'NİN (ETÖ) YÖNTEMİ

Bu bölümde, uygulamanın yapıldığı katılımcı grubunun çeşitli özelliklerinden, çalışmada kullanılan araçlarından, bu bağlamda araştırmada geliştirilen ölçeğin geliştirilme aşamalarından ve uygulamadan bahsedilecektir.

2.1. Katılımcılar

Araştırmaya 420 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılımcı olmak için seçim kriterleri; araştırmaya katılmaya gönüllü olmak ve 2-6 yaş arasında çocuğa sahip olmaktır. Araştırmaya katılan katılımcılar anne ve baba olarak ayrı ayrı belirlenmiştir.

Katılımcıların cinsiyet ve yaşa ait bilgileri Tablo 4.'te sunulmaktadır.

Tablo 4. Katılımcı Grubu Ebeveyn Yaş Betimsel İstatistikleri

	N	X	SS
BABA	170	36.88	5.44
ANNE	250	33.46	4.97
Toplam	420	34.84	5.43

Tablo 4.'te görüldüğü gibi Katılımcıların 170'i baba, 250'si annedir. babaların yaş ortalaması 36.8; annelerin ise yaş ortalaması 33.46'dır.

Katılımcıların eğitim bilgileri Tablo 5.'te sunulmaktadır. Katılımcı grubunda bulunan Diğer (N=13) grubu analize alınmamıştır. Tahsil Yok (N=1) ve İlkokul (N=32) grupları birleştirilmiştir. Yüksek lisans (N=23) ve Doktora düzeyleri (N=10) birleştirilerek Lisansüstü başlığı altında gruplanmıştır.

Tablo 5. Katılımcı Grubu Ebeveyn Eğitim Düzeyi Dağılımı

EĞİTİM	ANNE		BABA	
	N	%	N	%
İlkokul	22	9.2	11	6.6
Ortaokul	16	6.7	20	12.0
Lise	79	32.9	48	28.7
Üniversite	110	45.8	68	40.7
Lisansüstü	13	5.4	20	12.0
Toplam	240	100.0	167	100.0

Tablo 5.'te görüldüğü gibi babaların %6.6'sı ilkokul, %12'si ortaokul, %28.7'si lise, %40.7'si üniversite ve %12'si lisansüstü mezundur. Annelerin ise %9.2'si ilkokul, %16'sı ortaokul, %32.9 lise, %45.8'i üniversite ve %5.4'ü lisansüstü mezundur.

Katılımcıların ekonomik düzeyleri ile ilgili algıları Tablo 6.'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Katılımcı Grubu Ekonomik Durum Algısı Dağılımı

EKONOMİK DURUM ALGISI	ANNE		BABA	
	N	%	N	%
Düşük	27	10.8	28	16.5
Orta	133	53.2	85	50.0
İyi	90	36.0	57	33.5
Toplam	250	100.0	170	100.0

Tablo 6.'da görüldüğü gibi annelerin %10.8'i ekonomik düzeylerini düşük, %53.2'si orta, %36'sı iyi olarak değerlendirmişler; babaların ise %16.5'i ekonomik düzeylerini düşük, %50'si orta, %33.5'i iyi olarak değerlendirmişlerdir.

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayıları Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7. Katılımcı Grubu Çocuk Sayısı Dağılımı

Çocuk Sayısı	N	%
1	243	57.9
1+	177	42.1
Toplam	420	100.0

Tablo 7’de görüldüğü gibi katılımcıların %57.9’unun 1; %42.1’inin ise 1’den fazla çocuğu vardır.

Katılımcıların sahip oldukları çocukların yaşlarına ait bilgiler Tablo 8.’de sunulmaktadır.

Tablo 8. Katılımcı Grubu Çocuk Yaş Dağılımı

	N	X	SS
Erkek çocuk	222	4.59	1.31
Kız çocuk	198	4.48	1.22
Toplam	420	4.54	1.27

Tablo 8.’de görüldüğü gibi çocukların 222’si erkek, 198’si kız çocuktur; erkek çocukların yaş ortalaması 4.59; kız çocuklarının yaş ortalamaları 4.48’dir.

2.2. Araçlar

2.2.1. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

ETÖ, bu çalışmada, araştırmacı tarafından ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlere uygulanabilen ölçek, Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici olmak üzere 4 alt boyuttan ve 62 maddeden oluşmaktadır.

Hazırlanan ölçek Likert Tarzı'ndadır. Oluşturulan maddeler davranış biçimleri şeklindedir ve her bir davranış biçiminin karşısında cevaplayıcıların seçecekleri, sıklık oranlarına göre farklılaşan 5 seçenek bulunmaktadır. Bunlar; “Her zaman böyledir”; “Çoğunlukla böyledir”; “Bazen böyledir”; “Nadiren böyledir” ve “Hiçbir zaman böyle değildir” şeklinde oluşturulmuştur. Böylece yanıtlayan anne-babaların, bahis edilen davranışı ne sıklıkta yaptıklarını ifade etmeleri sağlanmıştır.

Her madde için bu seçeneklerden biri işaretlenmektedir. “Her zaman böyledir” 5 puan; “Çoğunlukla böyledir” 4 puan; “Bazen böyledir” 3 puan; “Nadiren böyledir” 2 puan ve “Hiçbir zaman böyle değildir” 1 puan almaktadır. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir puan elde edilmektedir. Bir boyuttan yüksek puan almak o boyutun temsil ettiği davranış şeklini benimsemek anlamına gelmektedir.

ETÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik çalışması araştırmacı tarafından yapılmıştır ve Cronbach Alfa değerlerinin Demokratik boyut için .83, Otoriter boyut için .76, Aşırı Koruyucu boyut için .75 ve İzin Verici boyut için ise .74 olarak bulunmuştur.

ETÖ, Ek IV'te sunulmaktadır.

Şimdi, ETÖ'nün geliştirilme aşamaları anlatılacaktır.

2.2.1.1. Boyutların Belirlenmesi

Bu çalışmada, ETÖ'nün boyutları belirlenirken, Baumrind'in (1966, 1971a, 1995) çalışmalarında vurgulamış olduğu Talep ve Kabul boyutları temel olarak öne sürdüğü Demokratik, Otoriter, İzin Verici ebeveyn örüntüleri göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca Aşırı Koruyucu boyut da ölçeğe alınmıştır.

2.2.1.2. Maddelerin Oluşturulması

Maddelerin oluşturulması aşamasında, çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili teorilerden yola çıkarak ölçeğin maddelerini oluşturmak amaçlanmıştır. Ayrıca, ebeveyn tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla yurtdışında ve ülkemizde geliştirilmiş 9 farklı ölçekten (PARI, PSDQ, MFP, PARQ, CRPR, Ana-baba Tutum Ölçeği, Aile Tutum Envanteri, Ana-baba Tutum Envanteri, Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği) Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici ebeveyn tutumları tanımlarına uyan maddeler doğrudan ya da uyarlanarak alınmıştır. Birçok madde de araştırmacı ve tez danışmanı tarafından geliştirilmiştir. Bu şekilde 560 maddelik bir havuz oluşturulmuştur.

Bütün maddelerin titizlikle incelenmesi sonucunda öncelikle benzer ifadeler elenmiştir. Buna ek olarak, farklı ölçeklerden alınan birçok madde, çeviri ifadelerindeki belirsizlikler nedeniyle çıkarılmıştır. Ayrıca, kültürümüzü yansıtmayan bazı maddeler de elenmiştir.

Ölçeğin maddelerini oluştururken göz önünde bulundurulmuş bir başka nokta ise, kabul/ilgi boyutunu yansıtan ifadeler olmuştur. Bu boyut içerisinde yer alan sevgiyi ifade eden cümleler ölçeğe alınmamış bununla birlikte sadece çocuğun bireyselliğini ifade eden, bir başka deyişle çocuğu ebeveynin kendinden farklı, ünik bir birey olarak kabulünü içeren cümlelere yer verilmiştir. Türk toplumunda sevgi ve kontrol birbirinden bağımsız değildir ve sıklıkla birlikte görülebilmektedir, oysa batı toplumlarında sevgi ve ilgi daha çok müsamahakar aile tanımı içinde yer almaktadır

(Kağıtçıbaşı, 1990). Bu yüzden, bu ifadelerin Kabul/İlgi’de yüksek olan demokratik, izin verici ve aşırı koruyucu boyutların karışmasına yol açabileceği göz önünde bulundurularak sevgi ifadesini içeren cümleler kullanılmamıştır. Aynı zamanda, geliştirilen ölçeğin 2-6 yaş arasındaki çocuklara yönelik davranışları ölçtüğü dikkate alınarak bu yaş grubuna uygun olmayan maddeler de havuzdan çıkarılmıştır.

Bu şekilde belirlenen 89 madde, belirlenen 4 alt boyuta göre sınıflandırmak üzere, araştırmacı tarafından belirlenen ve beş öğretim üyesinden oluşan bir jüriye verilmiştir. Kurul, maddeleri, birbirlerinden bağımsız olarak, uygun buldukları boyuta yerleştirmişlerdir. Kurul üyeleri tarafından aynı boyuta yerleştirilen ve ortak boyuta alınan 69 madde ölçeğe alınmıştır. Daha sonra, maddelerin anlaşılabilirliğini saptamak amacıyla farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki 50 anne-babaya birebir uygulanmıştır. Anne-babalar tarafından anlaşılmayan 7 madde ölçekten çıkarılmış, böylece 62 madde kalmıştır.

2.2.1.3. Ölçek Formunun Oluşturulması

Hazırlanan ölçek Likert Tarzı’ndadır. Oluşturulan maddeler davranış biçimleri şeklindedir ve her bir davranış biçiminin karşısında cevaplayıcıların seçecekleri, sıklık oranlarına göre farklılaşan 5 seçenek bulunmaktadır. Bunlar; “Her zaman böyledir”; “Çoğunlukla böyledir”; “Bazen böyledir”; “Nadiren böyledir” ve “Hiçbir zaman böyle değildir” şeklinde oluşturulmuştur. Böylece yanıtlayan anne-babaların, bahis edilen davranışı ne sıklıkta yaptıklarını ifade etmeleri sağlanmıştır.

Ek I.’de görülen Katılım Formu, katılımcılara ölçeğin amacı ile ilgili ayrıntılı bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Ek II’de sunulmuş olan Aile Bilgi Formu ise, aile ile ilgili demografik bilgileri elde etmek amacıyla katılımcılara verilmiştir. Ek III’de 62 maddelik ETÖ ve Yönerge’nin bir örneği sunulmuştur.

ETÖ, bu aşamada, Katılım Formu, Aile Bilgi Formu ile birlikte uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

2.2.2. Aile Bilgi Formu

Aile Bilgi Formu, araştırmacı tarafından, ebeveynler ile ilgili demografik bilgileri elde etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu form anne ve babalara uygulanmaktadır. Formda ebeveynlerin yaş, eğitim durumu, iş ve ekonomik durum gibi demografik bilgileri içeren toplam 9 soru bulunmaktadır.

Aile Bilgi Formu, Ek II’de sunulmaktadır.

2.3. Uygulama

Bu aşamada, hazırlanmış olan ölçeğin uygulanması için dağıtıldığı anaokullarının nasıl belirlendiği ve soru formlarının anaokuluna devam eden 2-6 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerine nasıl ulaştırıldığı açıklanmıştır.

2.3.1. Uygulama Alanının Belirlenmesi

Bu aşamada, hazırlanan ölçeğin araştırma için uygulanacağı anaokullarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcı sayısının fazla ve çeşitli olmasına öncelikli önem verilmesi nedeniyle, Tuzla, Küçükyalı, Koşuyolu, Acıbadem, Göztepe, Kartal, Cevizli, Maçka ve Gebze semtlerinde bulunan 24 anaokulu bulunmuş ve Aile Bilgi Formunda belirtilen demografik özelliklere göre ebeveynler düşük, orta ve yüksek ekonomik seviye olarak gruplanmıştır.

2.3.2. Formların Gönderilmesi

Bu aşamada, hazırlanmış ölçeğin, sosyo-ekonomik düzeylerine göre gruplanmış ailelere ulaştırılması amaçlanmıştır. Anaokullarında sorumlu müdürle görüşülerek araştırmanın amacı anlatılmış ve kapalı zarfın içinde verilen ‘‘ET’’,

“Katılım Formu”, “Yönerge” ve “Aile Bilgi Formu” nu anne ve babalara ulaştırması istenmiştir. Araştırmamıza katılmak isteyen anne ve babaların zarfın içindeki ETÖ’yü ve Aile Bilgi Formu’nu doldurduktan sonra zarfın üzerinde bulunan yapışkanlı kapağı kapatarak araştırmacıya ulaştırmak üzere anaokulunun sorumlu müdürüne bırakılması istenmiştir. Anne babaların dikkat etmesi gereken önemli bir diğer nokta da, 2-6 yaş arasında bir çocuktan fazla çocuğu olan ailelerin çocuklardan sadece bir tanesini hedef alarak formları doldurması gerektiğidir. Bu nokta anaokullarındaki sorumlu müdürlere özellikle belirtilmiş ve anne babalara bu açıklamanın mutlaka yapılması istenmiştir.

Ayrıca, düşük ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarını anaokuluna veya herhangi bir kuruma gönderemeyebilecekleri göz önünde bulundurularak birçok formun da araştırmacı tarafından Dudullu ve Tuzla semtlerinde, evlere gidilerek anne-babalar doldurması sağlanmıştır.

Anaokullarına ve evlere bırakılan 1000 adet formdan yaklaşık olarak 476 adeti doldurularak geri verilmiştir. Bu formlarından eksik doldurulmuş ve/ya eksik bilgi verilmiş formlar elenerek kalan 420 adet form değerlendirilerek analize alınmıştır.

2.4.Analizler

ETÖ’nün psikometrik analizleri, geçerlik ve güvenilirlik analizleri çalışmaları, katılımcı grubunun demografik özellikleri ve ETÖ boyutları arasındaki ilişkilerinin analizleri çerçevesinde yapılmıştır.

Öncelikle, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili analizler yapılmıştır. Ölçeğin geçerliğine yönelik faktör analizi yapılmıştır. Bu analiz çerçevesinde Temel Bileşenler analizi ve Varimax döndürmesi yapılmıştır. Ayrıca yapı geçerliliğini sınamaya yönelik olarak boyutlar arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için iç tutarlık analizleri yapılmış ve her bir boyutu için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Ölçeğin uygulandığı katılımcı grubunun demografik özellikleri (ebeveyn cinsiyeti, ebeveyn yaşı, ebeveyn eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çocuk yaşı ve çocuk cinsiyeti) ve ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler ve farklar ise, Pearson korelasyon analizi, Spearman korelasyon analizi ve t-testi analizleriyle incelenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin (ETÖ) geçerlik ve güvenirlik analizleri

ETÖ'nün geçerliğini sınamak ve faktör yapısını belirlemek üzere faktör analizi kullanılmıştır. Örneklemin yeterliğini değerlendirmek üzere hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının (.80) oldukça yüksek ve faktör analizinin geçerliliğini sıyanan Bartlett testi sonucunun ise anlamlı (7302.836, $p = .000$) olması dolayısıyla faktör analizinin yapılabileceği görülmüştür.

Temel Bileşenler Analizi sonucunda toplam varyansın %30'unu açıklayan ve özdeğeri 1'in üzerinde 18 temel bileşen elde edilmiştir. Ancak bu bileşenler içinde özdeğeri en yüksek olan 4 faktör bulunmuştur. Kalan 14 faktörün özdeğerleri birbirine çok yakın değerlere sahip olduğu ve 1.0 ile 1.9 arasında değiştiği saptanmıştır. Bu değerler birbirine çok yakın olduğu için özdeğeri en yüksek 4 faktör seçilmiştir.

Bu analiz, faktör sayısı 4 ile sınırlandırılıp yeniden yapıldığında, 4 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Dönüştürülmemiş bileşen matrisi incelendiğinde .30'un altında kalan, çift yüklenen ya da hiçbir faktöre yüklenmeyen 16 madde ölçekten çıkarılmıştır. Bu 16 madde ölçekten çıkarıldıktan sonra, Temel Bileşenler analizi ve Varimax döndürmesi tekrar yapılmıştır. Ortaya çıkan 4 faktörlü yeni yapının toplam varyansın %33'ünü açıkladığı görülmüştür. Varimax döndürmesi sonucu kalan 46 maddenin 4 boyuttan da aldıkları faktör yükleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Ölçek maddelerinin 4 boyuttan aldıkları faktör yükleri

	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Soru 19	.62	.04	-.06	.02
Soru 50	.61	.10	.00	.07
Soru 29	.59	-.04	-.03	-.14
Soru 9	.59	.04	-.06	.10
Soru 25	.58	.09	-.01	-.00
Soru 18	.57	.19	.03	.00
Soru 14	.55	.11	-.09	.06
Soru 31	.54	.05	-.07	.06
Soru 53	.54	.07	.06	-.16
Soru 57	.52	.20	.07	-.03
Soru 3	.49	.10	.06	-.13
Soru 22	.47	.09	.14	-.12
Soru 8	.47	-.01	-.03	.22
Soru 51	.46	.08	.00	.03
Soru 7	.45	-.07	.00	.06
Soru 17	.45	-.15	-.01	-.18
Soru 39	.35	.10	.02	-.13
Soru 49	.01	.67	.03	.04
Soru 23	.00	.63	.13	.00
Soru 15	.15	.61	.08	.02
Soru 32	-.11	.61	-.02	-.15
Soru 54	.03	.56	.01	.04
Soru 12	.14	.52	.14	-.12
Soru 5	.15	.51	.12	.25
Soru 55	.16	.47	.01	-.03
Soru 33	.11	.46	.06	.03
Soru 44	.26	.33	.07	.26
Soru 61	.13	.30	.02	.26
Soru 11	.16	.09	.73	.01
Soru 26	.10	.10	.70	.01
Soru 16	-.01	.04	.67	.03
Soru 6	.08	.11	.63	.06
Soru 20	-.02	.10	.58	.13
Soru 37	-.17	.02	.51	.07
Soru 62	.12	.04	.51	-.02
Soru 28	-.13	.21	.45	.02
Soru 56	-.15	-.15	.38	.10
Soru 1	-.12	.08	-.04	.66
Soru 45	-.02	-.02	.00	.65
Soru 47	-.11	.02	.12	.61
Soru 21	-.07	.08	-.06	.61
Soru 40	-.08	-.04	.02	.54

Soru 42	.06	-.02	-.02	.48
Soru 59	.10	.01	.07	.45
Soru 60	.01	.06	.23	.44
Soru 30	-.02	-.03	.16	.42

Bu şekilde ölçek 4 faktörlü ve 46 maddelik son haliyle Ek IV'te; boyutlar, madde sayıları, madde numaraları ise Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. ETÖ Boyutlar, Madde sayıları ve Madde numaraları

Boyutlar	Madde sayısı	Madde numarası
Demokratik	17	3, 7, 8, 9, 14, 17, 18, 19, 22, 25, 29, 31, 39, 50, 51, 53, 57,
Otoriter	11	5, 12, 15, 23, 32, 33, 44, 49, 54, 55, 61
Aşırı Koruyucu	9	6, 11, 16, 20, 26, 28, 37, 56, 62
İzin Verici	9	1, 21,30, 40, 42, 45, 47, 59, 60
Toplam	46	

ETÖ boyutları güvenirlik analizi, içsel tutarlılık güvenirlik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Her bir ETÖ boyutu için Cronbach Alfa katsayısı ayrı ayrı hesaplanmıştır. Analizler araştırmaya katılan 420 ebeveyn cevapları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tablo 11'de ETÖ boyutlarının her birinin alfa değerleri sunulmuştur.

Tablo 11. ETÖ Boyutları İçsel Tutarlılık Cronbach Alfa Katsayıları

ETÖ Boyutlar	Cronbach Alfa
Demokratik	0.83
Otoriter	0.76
Aşırı Koruyucu	0.75
İzin Verici	0.74

Tablo 11’de görüldüğü gibi Demokratik boyutun Cronbach alfa değeri .83, Otoriter boyutun alfa değeri .76, Aşırı Koruyucu boyutun alfa değeri .75 ve İzin Verici boyutun alfa değeri .74’tür.

Ayrıca, her bir maddenin faktör puanı ile olan korelasyonları .20’nin üzerinde olması, maddelerin geçerli olduğunu göstermektedir (Klein, 1986).

Yapı geçerliliğine yönelik olarak ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. ETÖ Boyutları Pearson Korelasyonları

ETÖ Boyutları	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Demokratik	-	0.27**	0.03	-0.08
Otoriter		-	0.23**	0.13**
Aşırı Koruyucu			-	0.17**
İzin Verici				-

** p< 0.01

Tablo 12.’de görüldüğü gibi Demokratik ve Otoriter boyutları arasında ($r = 0.27$, $p < 0.01$), Otoriter ve Aşırı Koruyucu boyutları arasında ($r = 0.23$, $p < 0.01$), Otoriter ve İzin Verici boyutları arasında ($r = 0.13$, $p < 0.01$), Aşırı Koruyucu ve İzin Verici boyutları arasında ($r = 0.17$, $p < 0.01$) istatistiki açıdan anlamlı pozitif ilişki tespit edilmiştir.

3.2. Demografik Özellikler ve ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkilerin Analizleri

Bu bölümde, katılımcı grubunun demografik özellikleri ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkilerin analizlerinden elde edilen bulgular ele alınacaktır.

3.2.1. Ebeveynlerin cinsiyetleri ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler

Ebeveynlerin cinsiyetleri ve ETÖ boyutları arasındaki ilişki t-testi analiziyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. Ebeveyn Cinsiyetine Göre ETÖ Boyutları Betimsel İstatistik ve t-testi Sonuçları

ETÖ Boyutları	Cinsiyet	N	X	SS	t	Sd	P
Demokratik	Baba	170	73.36	8.02	-3.67	418	.001
	Anne	250	75.98	6.52			
Otoriter	Baba	170	44.81	5.23	1.02	418	Anlamlı değil
	Anne	250	44.27	5.42			
Aşırı Koruyucu	Baba	23.78	6.32	6.32	0.31	418	Anlamlı değil
	Anne	250	23.59	6.16			
İzin Verici	Baba	170	32.52	5.34	-0.91	418	Anlamlı değil
	Anne	250	32.98	5.06			

Tablo 13.'te görüldüğü gibi, annelerin demokratik boyut puanları ortalaması 75.98 ve standart sapması 6.52 iken babaların demokratik boyut puanları ortalaması 73.36 ve standart sapması 8.02 olmuştur. Anne ve babalar arasında demokratik boyut puanlarına göre anlamlı bir fark vardır ($t(418) = -3.67, p < 0.01$). Buna göre, anneler, babalardan anlamlı düzeyde daha demokratiktir.

Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici boyutlarında Anne ve Babalar arasında istatistikî açıdan anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

3.2.2. Ebeveynlerin yaşları ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler

Ebeveyn yaşı ve ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analiziyle incelenmiştir. Bu analiz hem anne hem de baba için ayrı ayrı yapılmıştır. Baba için yapılan analiz sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Baba Yaşı ve ETÖ Boyutları Pearson Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Baba Yaşı	0.00	0.04	0.10	-0.07

Tablo 14'te görüldüğü gibi, baba yaşı ve ETÖ boyutları arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Anne yaşı ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analiziyle incelenmiştir. Anne için yapılan analiz sonuçları Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. Anne Yaşı ve ETÖ Boyutları Pearson Korelasyon Sonuçları (N=250)

Değişkenler	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Anne Yaşı	0.06	0.01	0.16*	-0.09

* $p<0.05$.

Tablo 15’te görüldüğü gibi, Anne yaşı ile Aşırı Koruyucu boyutu arasında $r = 0.16$, $p<0.05$ düzeyinde istatistiki açıdan anlamlı pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre anne yaşı arttıkça Aşırı Koruyuculuk da artmakta; anne yaşı azaldıkça Aşırı Koruyuculuk da azalmaktadır.

3.2.3. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler

Katılımcı grubunun ebeveyn eğitim düzeyi ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon analiziyle incelenmiştir. Katılımcı grubunda ebeveyn eğitim gruplarında bulunan Diğer (N=13) grubu analize alınmamıştır. Analize dâhil edilecek denek sayısını artırmak amacıyla Tahsil Yok (N=1) ve İlkokul (N=32) grupları birleştirilmiştir. Ayrıca, Yüksek Lisans (N=23) ve Doktora (N=10) grupları da Lisansüstü grubu olarak birleştirilmiş. Böylece, İlkokul=1, Ortaokul=2, Lise=3, Üniversite=4 ve Lisansüstü=5 olmak üzere 5 eğitim düzeyi grubu ortaya çıkmıştır. Bu eğitim düzeyleri artan kademeler olarak kabul edilmiş ve bu artan eğitim kademelerinin ETÖ puanlarıyla korelatif ilişkileri incelenmiştir. Bu korelatif ilişkilere anne ve baba için ayrı ayrı bakılmıştır. Baba için yapılan analiz sonuçları Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16. Baba Eğitim Düzeyi ile ETÖ Boyutları Spearman Korelasyonları
(N=407)

Değişkenler	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Baba Eğitim Düzeyi	0.24**	0.01	0.17*	-0.22**

p<0.05, ** p<0.01

Tablo 16’da görüldüğü gibi, Baba eğitim düzeyi ile ETÖ’nun Baba eğitim düzeyi ile ETÖ’nun Demokratik ($\rho = 0.24$, $p<0.01$), Aşırı Koruyucu ($\rho = 0.17$, $p<0.05$) boyutları arasında pozitif anlamlı ilişkiler; İzin Verici ($\rho = -0.22$, $p<0.01$) boyutuyla negatif anlamlı ilişki vardır. Buna göre, babaların eğitim düzeyi arttıkça Demokratiklik ve Aşırı Koruyuculuk artmakta, İzin Vericilik azalmaktadır.

Baba eğitim düzeyi ile Otoriter boyutu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Anne için yapılan analiz sonuçları Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17. Anne Eğitim Düzeyi ile ETÖ Boyutları Spearman Korelasyonları
(N=407)

Değişkenler	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Anne Eğitim Düzeyi	0.18**	0.22**	0.28**	-0.11

** p<0.01

Tablo 17’de görüldüğü gibi, Anne eğitim düzeyi ile ETÖ’nun Demokratik ($\rho = 0.18$, $p<0.01$), Otoriter ($\rho = 0.22$, $p<0.01$) ve Aşırı Koruyucu ($\rho = 0.28$, $p<0.05$) boyutları arasında pozitif anlamlı ilişkiler vardır. Anne eğitim düzeyi ile İzin Verici boyutu arasında negatif bir korelasyon ilişkisi varsa da bu anlamlı değildir.

3.2.4. Çocukların yaş düzeyleri ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler

Çocukların yaşı ile bu çocukların ebeveynlerinin aldıkları ETÖ boyut puanları arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon analiziyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Çocukların Yaşı ile Ebeveynlerinin ETÖ Boyut Puanları Spearman Korelasyonları

Değişkenler	Demokratik	Otoriter	Aşırı Koruyucu	İzin Verici
Çocuk Yaşı	-0.01	-0.04	0.05	0.04

Tablo 18’de görüldüğü gibi, tüm çocuklardan oluşan grupta, çocuk yaşı ile ebeveynin ETÖ boyut puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Çocukların yaşının değişmesiyle (artması veya azalması) bu çocukların ebeveynlerinin ETÖ boyut puanlarında anlamlı bir değişme (artma veya azalma) olmamaktadır. Buna göre, çocuk kaç yaşında olursa olsun çocuklara yönelik ebeveyn tutumlarının aynılığını sürdürmekte olduğu söylenebilir.

3.2.5. Çocukların cinsiyetleri ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler

Çocuğun cinsiyetinin ailelerinin ETÖ boyutlarında bir farklılık gösterip göstermedikleri t-testi analiziyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19’da görüldüğü gibi, erkek ve kız çocuklara ilişkin ebeveyn ETÖ boyutlarında istatistikî anlamlılık gösteren bir fark tespit edilmemiştir. Buna göre, anne ve babaların çocuklarına olan Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici davranışları çocuklarının cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 19. Çocukların Cinsiyetleri ile ebeveynlerin ETÖ Boyutları Betimsel İstatistik ve t-testi Sonuçları

ETÖ Boyutları		N	X	SS	t	Sd	P
Demokratik	Erkek	222	74.91	7.33	-0.03	418	Anlamlı değil
	Kız	198	74.93	7.22			
Otoriter	Erkek	222	44.92	4.87	1.76	418	Anlamlı değil
	Kız	198	44.01	5.80			
Aşırı Koruyucu	Erkek	222	24.12	6.29	1.58	418	Anlamlı değil
	Kız	198	23.16	6.12			
İzin Verici	Erkek	222	32.94	5.14	0.61	418	Anlamlı değil
	Kız	198	32.63	5.21			

3.2.6. Çocuk Sayısı ve ETÖ Boyutları Arasındaki İlişkiler

Katılımcı grubunun sahip olduğu çocuk sayısına göre ebeveynlerin ETÖ boyutlarında bir fark gösterip göstermediklerini t-testi ile incelenmiştir. Bu analiz hem anne hem de baba için ayrı ayrı yapılmıştır. Baba için yapılan analiz sonuçları Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20’de görüldüğü gibi, bir çocuk sahibi olan babaların demokratik boyut puanları ortalaması 74.45 ve standart sapması 6.72 iken, birden fazla çocuk sahibi olan babaların demokratik boyut puanları ortalaması 71.92 ve standart sapması 9.32 olmuştur. Bir çocuk sahibi olan babalar ve birden fazla çocuk sahibi olan babalar arasında demokratik boyutta anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur ($t(168) = 2.06$, $p < 0.05$). Buna göre, bir çocuk sahibi olan babalar, birden fazla çocuk sahibi olan babalara göre anlamlı düzeyde daha demokratiktir.

Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici boyutlarında Bir Çocuk grubu ve Birden Fazla Çocuk grubu arasında istatistikî açıdan anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 20. Çocuk Sayısı ve Babaların ETÖ Boyutları Puanları Betimsel İstatistik ve t-testi Sonuçları

ETÖ Boyutları	Çocuk Sayısı	N	X	SS	t	Sd	p
Demokratik	Bir	97	74.45	6.72	2.06	168	.041
	Birden Fazla	73	71.92	9.32			
Otoriter	Bir	97	44.66	5.61	-0.44	168	Anlamlı değil
	Birden Fazla	73	45.01	4.71			
Aşırı Koruyucu	Bir	97	24.22	6.09	1.03	168	Anlamlı değil
	Birden Fazla	73	23.21	6.62			
İzin Verici	Bir	97	31.98	5.23	-1.52	168	Anlamlı değil
	Birden Fazla	73	33.23	5.44			

Anne için yapılan analiz sonuçları ise Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Çocuk Sayısı ve Annelerin ETÖ Boyutları Puanları Betimsel İstatistik ve t-testi Sonuçları

ETÖ Boyutları	Çocuk Sayısı	N	X	SS	t	Sd	P
Demokratik	Bir	146	77.14	6.19	3.42	248	.001
	Birden Fazla	104	74.35	6.64			
Otoriter	Bir	146	44.61	5.34	1.18	248	Anlamlı değil
	Birden Fazla	104	43.79	5.52			
Aşırı Koruyucu	Bir	146	23.92	6.28	0.99	248	Anlamlı değil
	Birden Fazla	104	23.13	5.98			
İzin Verici	Bir	146	32.58	5.22	-1.52	248	Anlamlı değil
	Birden Fazla	104	33.56	4.79			

Tablo 21’de görüldüğü gibi, bir çocuk sahibi olan annelerin demokratik boyut puanları ortalaması 77.14 ve standart sapması 6.19 iken, birden fazla çocuk sahibi olan annelerin demokratik boyut puanları ortalaması 74.35 ve standart sapması 6.64 olmuştur. Bir çocuk sahibi olan anneler ve birden fazla çocuk sahibi olan anneler arasında demokratik boyutta anlamlı düzeyde bir fark vardır ($t(248) = 3.42, p < 0.01$). Buna göre, bir çocuk sahibi olan anneler, birden fazla çocuk sahibi olan anneler göre anlamlı düzeyde daha demokratiktir.

Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici boyutlarında Bir Çocuk grubu ve Birden Fazla Çocuk grubu arasında istatistikî açıdan anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

SONUÇ

Bütün ebeveynlerin, çocuklarının büyüyünce nasıl biri olacaklarına, ne tür bir bilgi birikimine, ahlaki değere ve davranışsal standartlara sahip olacaklarına dair açık ya da gizli idealleri vardır. Ebeveynler, çocuklarını bu amaca yönlendirmek için birçok farklı stratejiler denerler (Mussen, 1984). Böylelikle her ebeveynin benimsediği ve uyguladığı bu farklı yollar, farklı çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına yol açar. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki etkileşime atıfta bulunan çocuk yetiştirme tutumları (Maccoby ve Martin, 1983) daha önce de belirtildiği gibi çocuklarda ve ergenlerde farklı davranışlara neden olduğu için gelişim psikologları tarafından yapılan araştırmalarda önemli bir yer teşkil etmiştir (Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeilly-Choque, 1998; Fagot ve Hagan, 1991; Chang, Dodge, Schwartz ve McBride-Chang, 2003; Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling, 1992; Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts ve Fraileigh, 1987; Baumrind ve Black, 1967; Baumrind, 1966; Baumrind, 1972; Grusec ve Kuczynski, 1980; Zaslow ve arkadaşları, 2006; Doğan, 2001; Tuzgöl, 1998; Güroğlu 2002; Heyndrickx, 2004; Berber, 1990; Kuzgun, 1991; Karakitapoğlu-Aygün, 2002; Çok, 1993; Argun, 1995; Akyıl, 2000; Şingir, 1996; Yağmurlu, Sanson ve Köymen, 2005; Kırcaali-İftar, 2005; Mızrakçı,1994; Yalkın, 1994).

Bu araştırmalarda kullanılmak üzere ebeveyn tutum ve davranışlarını ölçmek için yurtdışında ve ülkemizde farklı ölçekler geliştirilmiştir. Bu ölçeklerden bazıları (PARI, PSDQ, Aile Tutum Envanteri, Ana-Baba Davranış Ölçekleri) ebeveyn tutum ve davranışlarını anne ve babalardan aldıkları veriler doğrultusunda değerlendirirken, bazıları da (Ana-Baba Tutum Envanteri, Ana-Baba Tutum Ölçeği, ABTÖ, Algılanan Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği) çocuklar ve ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Yurtdışında ebeveynlerin okulöncesi çocuklarına olan davranışlarını ebeveynlerden alınan bilgiler doğrultusunda ölçen 2 ölçek (PBI ve PPM) bulunmaktadır. Ebeveynlerin davranışlarına dair okul öncesi çocuklarının algılarını değerlendiren sadece CPI-P vardır.

Fakat ülkemizde, ebeveynlerin, 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan Demokratik, Otoriter, İzin verici ve Aşırı koruyucu davranışlarını ölçen bir ölçek bulunmamaktadır. Alandaki bu boşluğu doldurmak amacıyla, anne ve babaların, 2-6 yaş arası çocuklarına olan demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici davranışlarını tespit etmeye yönelik bir ölçek geliştirilmiştir.

Yapılan güvenilirlik analizleri için Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı hesaplanmıştır. ETÖ boyutları güvenilirlik analizi, içsel tutarlılık güvenilirlik analizi yöntemiyle yapılmış ve öncelikle Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach alfa değerleri Demokratik boyut için .83, Otoriter boyut için .76, Aşırı Koruyucu boyut için .75 ve İzin Verici boyut için ise .74 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan geçerlik çalışmalarında ise, Temel Bileşenler ve Varimax Döndürmesi yöntemi kullanılarak dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu analizde de diğer boyutlarla karışan ve/ya iki faktöre birden yüklenen 16 madde ölçekten çıkarılmıştır. Son olarak, boyutların kendi aralarındaki korelasyonları incelenmiş ve Demokratik ve Otoriter boyutları arasında, Otoriter ve Aşırı Koruyucu boyutları arasında, Otoriter ve İzin Verici boyutlar arasında ve Aşırı Koruyucu ve İzin Verici boyutlar arasında anlamlı pozitif korelasyonlar tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları, otoriter ve demokratik boyut arasında ve yine otoriter boyutla hem aşırı koruyucu hem de izin verici boyutlar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, ebeveynlerin ebeveynlik davranışlarını değerlendirirken kendilerini neredeyse dört boyutta da ifade ettiklerini ve bunun da kültürümüze özgü bir tarz olduğunu düşündürmektedir. Örneğin gözlemlerimiz ebeveynlerin çocuklar için tehdit oluşturacağını düşündükleri bir durumda otoriter ya da koruyucu davranırken, çocuklarının gece yatış saati konusunda aşırı izin verici davranabildiğini göstermektedir. Yine oyuncak seçimi konusunda son derece demokrat davranışlar sergileyen bir ebeveyn, çocuğun yemek yeme düzeni söz konusu olduğunda otoriter bir tavır sergileyebilmektedir. Nitekim aşağıda yapılan daha geniş tartışmada da bazı araştırmaların bu bulguların bir kısmını doğrulayan sonuçlarından söz edilmektedir.

Araştırma bulgularından biri otoriter ve aşırı koruyucu boyutları arasında bulunan pozitif yönde ilişkiydi. Bu beklenir bir sonuçtur zira her iki ebeveyn

davranışının altında yatan talep ve kontrol boyutu yüksek ve yine çocuğun bireysel kabulü anlayışı düşüktür. Yani hem otoriter hem de aşırı koruyucu ebeveynlerde çocuğunun eşsiz, biricik (ünik) bir birey olduğu kabulü yoktur. Onlara göre çocuklar ancak ebeveynlerin denetimi ve gözetimi ile ve sürekli kontrol ile iyi eğitilirler ya da zararlardan korunabilirler. ETÖ'nün otoriter alt boyutu sorularından olan, "Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım" (3. madde) ya da aşırı koruyucu alt boyutu sorularından olan, "Çocuğumu kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum" (8. madde) ifadesi bu özellikleri yansıtan soru örnekleridir. Her iki boyutun da çocuklarının bireyselliklerini ve bağımsızlıklarını göz ardı etme noktasında kesişmeleri, aralarındaki ilişkiyi açıklamaya yardımcı olur. Le Compte, G., Le Compte, A. ve Özer (1978) PARİ' nin "Aşırı annelik" ve "Baskı disiplin " alt boyutları arasında da benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı pozitif korelasyon bulmuşlardır.

Bir diğer sonuç, otoriter ve demokratik boyutlar arasında da pozitif ilişkidir. Bu ilişki her iki boyutta da ortak olan kontrol boyutundan kaynaklanmaktadır. Talep etme ve kontrol hem demokratik boyutta hem de otoriter boyutta vardır fakat ikisinin de ayrılan noktaları kontrolü uygulama biçimleridir. Demokratik ebeveyn de otoriter ebeveyn gibi kural koyar. Fakat demokratik ebeveyn çocuğu için kurallar koyarken hem çocuğunun bireyselliğini kabul eder, ("Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim" , 2.madde), hem de neden kural koyduğunu belirtir ("Çocuğuma kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım", 6. madde). Oysa otoriter ebeveyn, kontrolü uygularken bağırma, azarlama veya fiziksel ceza yöntemlerini kullanır. Her iki boyut arasında anlamlı bir ilişkinin görülmesi kontrol boyutunun yüksek olmasından, bununla birlikte faktör analizi sonucunda ayrı tutumlar olarak bir grup oluşturmaları ise bu kontrolü ifade etme biçimleri ve çocuğun bireyselliğini kabul biçimlerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Otoriter davranan ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışlarında görülen ve özellikle Batı kültürü tarafından sevgisizlik olarak algılanan, azarlama ve bağırma davranışlarının, kültürümüz özellikleri açısından bakıldığında aynı şekilde yorumlanmayabileceği söylenebilir. Nitekim Kağıtçıbaşı (1996), kişinin diğer kişilerle bağlantılı olarak algılandığı toplulukçu kültürlerde, disiplin, özerklik kazanma ve ilgi açısından ebeveyn tutumlarının bireyselci kültürlerden daha farklı

olacağı beklentisini vurgulamıştır. Türk toplumunda sevgi ve kontrol birbirinden bağımsız değildir ve sıklıkla birlikte görülebilmektedir oysa batı toplumlarında sevgi ve ilgi daha çok müsamahakar aile tanımı içinde yer almaktadır (Kağıtçıbaşı, 1990). Kağıtçıbaşı (1990), çocuğun belirli bir kültürel bağlamda, belirli ebeveyn tutumlarını nasıl algıladığının önemini de belirtir. Kağıtçıbaşı'nın (1970), Türk ve Amerikalı gençlerin denetim ve sevgiyi nasıl algıladıklarını değerlendiren çalışmasında, Türk gençlerin ebeveynlerinden Amerikalı gençlerden daha fazla denetim algıladıkları, fakat algılanan anne baba sevgisi arasında bir fark olmadığı görülmüştür. Bir diğer çalışmada ise anne babadan fiziksel ceza gören çocuklarla görmeyen çocukların anne ve babalarına yönelik sevgileri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Şingir, 1996).

Kontrol ve sevgi arasındaki bu ilişki birçok toplulukçu kültürde de ortaya çıkmaktadır. Rohner ve Pettenill (1985), Kore'de yapmış oldukları araştırmada, ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları sıcaklık ve denetim arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Kültürel normların önemli olduğunu vurgulayan Chao (1994), toplulukçu kültüre sahip Çinli ebeveynler için, "çocuk yetiştirme" kavramı yerine "çocuk eğitimi" kavramını önermiştir. Bu kavramın içinde hem sıkı kurallar hem de sevgi vardır. Chao, geleneksel Çin çocuk yetiştirme örüntüsünün ne demokratik ne de otoriter olduğunu, bunun yerine hem demokratik hem de otoriter olduğunu göstermiştir.

Yine Brody ve Flor (1998), çalışmalarında kontrol ve sevgi arasındaki ilişkiyi, içinde fiziksel kısıtlama, ceza ve kontrolü barındıran ve beraberinde sıcak davranışları da yansıtan bir ebeveynlik örüntüsü olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada, sıkı kontrol içeren ebeveynlik davranışının, olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Baumrind de (1971a) ebeveyn tutumlarını gruplarken, bir çalışmasında demokratik ve otoriter tutumun kesiştiği noktadan bahsetmektedir. Bu çalışmasında, Baumrind, otoriter ve demokratik tutumu 2 alt boyuta ayırmıştır. Otoriter tutumun ilk boyutuna giren ebeveynler reddedici olmayan otoriter ebeveynlerdir (katı uygulamada yüksek, bağımsızlığı ve bireyselliği destekleme konusunda düşük, pasif-kabul ve uzlaşmazlığı teşvik etmede düşük), ikinci alt boyuta giren ebeveynler ise, birinci alt boyutun bütün kriterlerini karşılayan ve ayrıca reddedici olan

ebeveynlerdir. Demokratik tutumun ilk boyutuna giren ebeveynler demokratik ve uzlaşmacı ebeveynlerdir. Bu ebeveynler otoriter ebeveynler gibi pasif-kabulde yüksek puan alan ebeveynlerdir. Otoriterlerden farkları ise bu ebeveynlerin aynı zamanda bağımsızlığı ve bireyselliği desteklemeleridir. Bu durumda demokratik ebeveynliğin bu boyutu otoriter tutumla örtüşebilmektedir. Dolayısıyla Baumrind'in çalışması da, bu çalışmada görülen, demokratik ve otoriter tutum arasındaki ilişkiyi destekler niteliktedir.

Sonuç olarak farklı bir kültürel bağlamda ebeveyn tutum ve davranışları incelenirken sosyal normların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu gerekçelerle ETÖ'yü oluşturan sorulardan sevgi ifadelerinin çıkartılmış olmasının kendi kültürümüz için oldukça uygun olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, ayrıca, katılımcı grubunun demografik özellikleri ile ETÖ boyutları arasındaki ilişkiler açısından da bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Ebeveynlerin davranışlarının cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiği, annelerin, demokratiklik boyutunda babalardan anlamlı derecede daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Bunun nedeni, kültürümüzde babaların daha otoriter davranış özelliklerini benimsemiş olmaları ile açıklanabilir.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu, annelerin yaşları ile aşırı koruyuculuk arasında anlamlı pozitif bir ilişki olmasıdır. Annelerin yaşları ilerledikçe aşırı koruyucu davranışlarında da bir artış olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve ETÖ boyutları arasında farklılık olduğunun bulunmasıdır. Babaların demokratik ve aşırı koruyucu davranışları eğitim düzeyleri ile beraber bir artış; izin verici davranışlarında düşüş göstermiştir. Annelerin demokratik, otoriter ve aşırı koruyucu davranışları eğitim düzeyleri ile birlikte artmaktadır. Babaların ve annelerin demokratik davranışlarının eğitim düzeyi ile beraber artması, Rutter'in yapmış olduğu çalışmanın sonuçları ile benzerlik taşımaktadır. Rutter yapmış olduğu bir çalışmada, formal eğitimin süresinin uzunluğu ile ilgili ebeveynliğin ve destekleyici ve ahenkli ebeveyn-çocuk ilişkisinin bağlantılı olduğunu bulmuştur (Aktaran Baumrind, 1995). Benzer bir biçimde, bir diğer çalışmada anne babaların eğitim

düzeyleri yükseldikçe demokratik tutuma eğilimlerin arttığı belirlenmiştir (Mızrakçı, 1994).

Bu çalışmada ayrıca ebeveynlerin davranışları çocukların cinsiyetlerine ve yaşlarına göre değişmemektedir. Bu bulgu, Sunar'ın (2002), çalışmasında ortaya çıkan sonuçla benzerlik göstermektedir. Sunar'ın çalışmasında, üç nesilin ebeveyn tutumlarını karşılaştırmış ve ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına eşitlikçi bir davranış içinde oldukları görülmüştür.

Çalışmada son olarak, ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısı ile ETÖ boyutları arasında bir ilişki bulunmuştur. Bir çocuk sahibi olan ebeveynlerin, birden fazla çocuk sahibi olan ebeveynlere göre daha demokratik oldukları görülmüştür. Bu sonuç muhtemelen ebeveynlerin tek çocuğa sahip olmaları durumunda, çocuklarının yetiştirilmesinde daha olumlu davranışları benimsemelerine ve çocuklarıyla daha kaliteli bir ilişki kurmalarına bağlanabilir. Birden fazla çocuk olması durumunda maddi ve manevi olarak bu yatırımı yapabileceği olanaklarından ve çocuklarının yetişmesine etki eden bir çok faktörle (kardeşler arasındaki etkileşimde yaşanan olası çatışmalar gibi) başa çıkabilme becerilerinden yoksun olabilmektedirler.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da vardır. Bu da araştırma yöntemi olarak sadece kişilerden alınan bilgiler kullanılmış olmasıdır. Ramey'e (2002) göre ebeveynlik davranışlarını ölçmek üzere kişilerden bilgi alma yöntemi, doğal ev gözlemleri ve yapılandırılmış etkileşim gözlemleri kullanılmaktadır. Her üç yöntemin de bazı avantajları ve dezavantajları vardır. Zaman açısından, gözlem metodları (ev gözlemi ve yapılandırılmış etkileşim gözlemi) ve kişilerden bilgi alma yöntemi benzerlik taşır. Fakat ev ziyaretlerinde geçirilen zamana kişilerden bilgi alma yönteminde gereksinim duyulmaz. Hem anneye hem çocuğa hem de araştırmacıya ihtiyaç duyulan yapılandırılmış etkileşim gözlemleri, en çok zaman harcanan yöntemdir. Ayrıca kişilerden bilgi alma yöntemine nazaran doğal ev gözlemlerinde ve yapılandırılmış etkileşim gözlemlerinde görüşmeyi yapan kişilerin daha fazla eğitim almış olmaları gerekmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında ise yine kişilerden bilgi alma yöntemi nispeten daha az maliyetli bir yöntemdir. Tabii ki kişilerden bilgi alma yönteminin de annelerin veya babaların kendilerini olduğundan daha farklı yansıtabilme veya kendi davranışlarıyla ilgili içgörülerinin bulunmaması

gibi dezavantajları vardır. Fakat bu çalışmada geçerlik güvenirlik açısından örneklem sayısının yeterliliğinin önem taşıması nedeniyle kişilerden bilgi alma yöntemi daha kolay bir yoldur. Daha sonraki araştırmalarda kişilerden bilgi alma yöntemi ile beraber doğal ev gözlemleri ve yapılandırılmış etkileşim gözlemleri çoklü yöntem olarak kullanılarak araştırmalar yapılabilir.

Ayrıca, bu çalışmada geliştirilen ETÖ'nin bir diğer güvenirlik çalışması çerçevesinde, başka bir ebeveyn davranışlarını ölçen bir ölçekle beraber bir çalışma yapılabilir.

Sonuç olarak, bütün bu bulgular dikkate alındığında, ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışlarını ölçmek amacıyla ülkemizde geliştirilen ilk ölçek niteliği taşıyan ETÖ'nün, geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak, ebeveynlerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına olan davranışları ve bu davranışların çocuklardaki gelişimsel sonuçları ve etkilerini inceleyen araştırmalarda kullanılabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AKYIL, Y.:2000 “Percieved parental child-rearing practices and social anxiety in Turkish adolescents”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.
- ARGUN, Y.:1995 “Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının ortaokul öğrencilerinin denetim odağı üzerine etkileri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- BAUMRIND, D.: 1966 “Effects of authoritative parental control on child behavior”, **Child Development**, 37/4, p887, 21p.
- 1971a “Current patterns of parental authority”, **Developmental Psychology**, 4/1, 1-103.
- 1971b “Harmonious parents and their preschool children”, **Developmental Psychology**, 4/1, 99-102.
- 1972 “An exploratory study of socialization effects on black children: some black-white comparison”, **Child Development**, 43, 261-267.
- 1995 **Child maltreatment and optimal caregiving in social contexts**, New York, Garland Publishing Inc.

BAUMRIND, D., BLACK, A.E.: 1967

“Socialization practices associated with dimensions of preschool boys and girls”, **Child Development**, 38, 291-327.

BELL, R.: 1979

“Parent, child and reciprocal influences”, **American Psychologist**, 34/10, 821-826.

BERBER, Ş.: 1990

“Sosyo-ekonomik Faktörlerin ve Anne Baba Tutumlarının Okul Başarısına Etkisi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Gazi Üniversitesi.

BOVETE, L.: 1986

“Parent Effectiveness Training: A Test of its Effectiveness with a Turkish Sample”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.

BRODY, G., FLOR, D.: 1998

“Maternal resources, parenting practices, and child competence in rural, single parent African American families”, **Child Development**, 69, 803-816.

CHANG, L., DODGE, A. K., SCHWARTZ, D., MCBRIDE-CHANG, C.: 2003

“Harsh parenting in relation to child emotional regulation and aggression”, **Journal of Family Psychology**, 17/4, 598-606.

- CHAO, K.R.: 1994 “Beyond parental control and authoritarian parenting style: understanding Chinese parenting through the cultural notion of training”, **Child Development**, 65, 1111-1119.
- ÇOK, F.: 1993 “Üniversite öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri ve bunun anababa tutumlarıyla ilişkisi: Ankara Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, Ankara Üniversitesi.
- DARLING, N., STEINBERG, L.: 1993 “Parenting style as context: Integrative model”, **Psychological Bulletin**, 113, 487-496.
- DOĞAN, S.: 2001 “Farklı sosyo-ekonomik düzeylere mensup ergenlik çağındaki kız ve erkeklerin saldırgan davranışlarıyla ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi.
- DORNBUSCH, S. M., RITTER, P. L., LEIDERMAN, P. H., ROBERTS, D. F., FRAILEIGH, M. J.: 1987 “The relation of parenting style to adolescent school performance”, **Child Development**, 58, 1244-1257.

Parenting Style Variables”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.

HART, H. C., NELSON, A.D., ROBINSON, C. C., OLSEN, F. S., MCNEILLY-CHOQUE, K.: 1998

“Overt and relational aggression in Russian nursery-school-age children: parenting style and marital linkages”, **Developmental Psychology**, 34/4, 687-697.

HEYNDRICK, F.: 2004

“The role of parenting and family background on Turkish Adolescents’ academic achievement”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.

HOFFMAN, L., PARIS, S., HALL, E., SCHNELL, R.: 1988

Developmental Psychology Today (5th.ed), New York, Mc Graw-Hill, Inc.

HOLDEN, W.G.: 1997

Parents and the Dynamics of Child Rearing, Westview Press, United States.

HOLDEN, G., Miller, C.P.: 1999

“Enduring and different: A meta-analysis of the similarity in parent’s child rearing”, **Psychological Bulletin**, 125/2, 223-254.

KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 1970

“Social norms ve authoritarianism: A challenge to psychology”, **International Journal of Psychology**, 19, 145-157.

1990 **İnsan-aile-kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

1996 **Family and human development across cultures: A view from other side**, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum.

KAĞITÇIBAŞI, Ç., BEKMAN, S., SUNAR, D.: 1993

Başarı ailede başlar: Çok amaçlı bir eğitim modeli, İstanbul, Yayın Pazarlama San.Ltd. Şti.

KIRCAALİ-İFTAR, G.: 2005

“How do Turkish mothers discipline children? An Analysis from a behavioural perspective”, **Care, Health & Development**, 31/2, 193-201.

KLINE, P.: 1986

A handbook of test construction, London, Methuen & Co. Ltd.

KULAKSIZOĞLU, A.: 1985

“Ergen-aile çatışmaları ile annelerin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi.

KUZGUN, Y.: 1991 “Ana baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi”, Der: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, **Aile yazıları**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

LOVEJOY, M.C., WEIS, R., O’HARE, E., RUBIN, C.E.: 1999

“Development and initial validation of the parent behavior inventory”, **Psychological Assessment**, 11/4, 534-545.

LE COMPTE, G., LE COMPTE, A., ÖZER, S.A. :1978

« Üç sosyo-ekonomik düzeyde, Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması », **Psikoloji Dergisi**, 1/1, 5-9.

LEVY, D.: 1966

Maternal overprotection, New York, The Norton Library, W. W. Norton and Company Inc.

MACCOBY, E.: 1980

Social Development: Psychological Growth and the Parent Child Relationship, New York, Harcourt Brace Jovanovich.

2002

“Parenting effects: Issues and Controversies”, **Parenting and the child’s world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development** (Ed. by Borkowski, J.G., Ramey, L.S. ve

Bristol-Power, M.), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc, s. 35-46.

MACCOBY, E., MARTIN,J.A.: 1983

“Socialization in the context of family: Parent-child interaction”, **Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development** (Ed. by Hetherington E.M., Mussen, P.H.), New York, Wiley.s.1-101.

MARTIN, A. C., COLBERT, K. K.: 1997

Parenting: A Life Span Perspective, The McGraw-Hill Companies, Inc. United States.

MIZRAKÇI, Ş.: 1994

“Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörler: Demografik Özellikleri, Kendi Yetiştiriliş Tarzları, Çocuk Gelişimine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çocuğun Mizacına İlişkin Alguları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, Ege Üniversitesi.

MILLER, P.H.: 1983

Theories of developmental psychology, New York, W.H. Freeman and Company.

MILLER, S. A.: 1995

“Parents’ Attributions for their children’s behavior” **Child Development**, 66/6, 1557-1584.

- MUSSEN, P.H., CONGER, J.J., KAGAN, J., HUSTON, A. C.: 1984
Child Development and Personality, New York, Harper& Row, Publishers.
- ÖNER, N.: 1984
“Does education make a difference in the child rearing attitudes of parents in Turkey?”, **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 11, 43-52.
- 1997
Türkiyede kullanılan psikolojik testler. Bir başvuru kaynağı, 3. Basım, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- 2006
Türkiyede kullanılan psikolojik testlerden örnekler. Bir başvuru kaynağı, 2. Basım, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- PEHLİVANOĞLU, P.: 1998
“Differences in Turkish Parenting Practices Due to Socioeconomic Status and Sex of the Child”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.
- RAMEY, S.: 2002
“The science and art of parenting”, **Parenting and the child’s world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development** (Ed. By J. Borkowski, J.G., Ramey, L.S. ve Bristol-Power, M.), New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, Inc, s. 47-71.

ROHNER, R.P., PETTENGILL, S. M.: 1985

“Perceived Parental Acceptance-Rejection and Parental Control among Korean Adolescents”, **Child Development** , 56/2), 524-528

ROBINSON, C. C., MANDELCO, B.L. , OLSEN, S. F., HART, C. H.: 2001

“The parenting styles and dimension questionnaire”, **Handbook of Family Measurement Techniques** (Ed. by, J. Touliatos, B. Perlmutter), Thousand Oaks, Sage.

ROSENGREN, S. K., BEHREND, A.D., PERLMUTTE, M. :1993

“Parental Influence on Children’s Cognition”, **Emerging Themes in Cognitive Development Volume II: Competencies** (Ed. by, Pasnak, R., Howe, L.M.), New York, Springer- Verlag Publishing, s. 103-124.

ROTHBART, M. K., MACCOBY, E. E.: 1966

“Parents’ differential reactions to sons and daughters”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 4/3, 237-243.

ROWE, C.D.: 2002

“What twin and adoption studies reveal about parenting”, **Parenting and the child’s world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development** (Ed.by Borkowski, J.G., Ramey, L.S., Bristol-Power, M.), New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, Inc, s. 21-34.

- SCHAEFER, E.S., BELL, R.Q.: 1958
“Development of a parental attitude research instrument”, **Child Development**, 29, 339-361.
- SCHAEFER, E.S.: 1959 “A circumplex model for maternal behavior”, **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 59, 226-235.
- SESSA, M.F., AVENEVOLI, S., STEINBERG, L., MORRIS, S.A.: 2001
“Correspondence among informants on parenting: Preschool children, mothers and observers”, **Journal of Family Psychology**, 15/1, 53-68.
- SEVER, L.: 1985 “Change in Women’s Perception of Parental Child Rearing Practices, Attitudes and Beliefs in the Context of Social Change in Turkey”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.
- STEINBERG, L., LAMBORN, S.D., DORNBUSCH, M.S., DARLING, N.: 1992
“Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement and encouragement to succeed”, **Child Development**, 63, 1266-1281.
- SUNAR, D.: 2002 “Change and continuity in the Turkish middle class family”, **Autonomy and Dependence in the Family**, (Ed. by Liljeström, R. ve Özdalga, E.), İstanbul, Swedish Research Institute, s.217-237.

SUTHERLAND, P.: 1992 **Cognitive Development Today: Piaget and his critics**, London, Paul Chapman Publishing Ltd.

SÜMER, N., GÜNGÖR, D.: 1999

“Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 14/44, 35-58.

ŞINGİR, H.: 1996

“Anne ve Babanın Çocuğa Uyguladığı Ceza ile Çocuğun Anne ve Babaya karşı Sevgisi Arasındaki İlişki”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Ankara Üniversitesi.

TORUN, A.: 1989

“A preliminary form of a scale on mother attitudes toward highly competitive school entrance exams for fifth grade students”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.

TUZGÖL, M.: 1998

“Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

XU, Y., FARVER, M.A.J., ZHANG, Z., ZENG, Q., YU, L., CAI, B.: 2005

“Mainland Chinese parenting styles and parent-child interaction, **International Journal of Behavioral Development**, 29/ 6, 524-531.

YAĞMURLU, B., SANSON, A., KÖYMEN, S.B.: 2005

“Ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine etkileri: Zihin kuramının belirleyici rolü, **Türk Psikoloji Dergisi**, 20/55, 1-20.

YALKIN, S.: 1994

“Parental expentacies of developmental time-tables, child rearing attitudes and actual child development. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi.

YAVUZER, H.: 1994

Çocuk Psikolojisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, s.141-143.

YILMAZ, A.: 1999

“Çocuk Yetiştirme Tutumları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 3/1, 99-118.

ZASLOW, J.M., GALLAGHER, M., HAIR, C. E., EGELAND, B., WEINFELD, S. N., OGAWA, R. J., TABORS, O. P., TEMPLE, M. J.: 2006

“Longitudinal prediction of child outcomes from differing measures of parenting in a low-income sample”, **Developmental Psychology**, 42/1, 27-37.

EK I- Katılım Formu

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünde, 2-6 yaş arasında çocuğu olan anne babaların çocuk yetiştirme davranışlarını ölçen bir test üzerine yüksek lisans tezi yapmaktayım. En fazla 20 dakikanızı alacak bu testin sonuçları tamamen saklı tutulacak ve kimlik bilgileriniz alınmayacaktır. Testi yapmayı kabul ettiğiniz takdirde, size kapalı bir dosya içinde verilen testi yanıtlayıp, dosyayı yapışkanlı kısmından kapatarak anaokulundaki yetkililerden birine teslim edebilirsiniz.

Arzu ettiğiniz takdirde, testin sonuçlarını değerlendikten sonra size zarf içinde anaokulu aracılığıyla ya da elektronik posta yoluyla tarafınıza gönderebilirim. Katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Evren Karabulut

İstanbul Üniversitesi

Psikoloji Bölümü

• Katılmak istiyorum

• Katılmak istemiyorum

EK II-Aile Bilgi Formu

Protokol No:

Tarih:

1. Cinsiyetiniz:

Kadın

Erkek

2. Yaşınız:

3. Eğitim durumunuz:

Tahsil yok

İlkokul

Ortaokul

Lise

Üniversite

Yüksek lisans

Doktora

Diğer (açıkça belirtiniz)

4. Şu andaki işiniz:

5. Ailenizin toplam aylık gelirini aşağıdaki seçeneklere göre işaretleyiniz:

Bir milyanın altında

Bir milyarla iki buçuk milyar arasında

İki buçuk

milyarın üstünde

6. Ekonomik durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Düşük

Orta

İyi

Çok iyi

7. Oturduğunuz semt:

8. Oturduğunuz ev kira mıdır?

Evet

Hayır, bize ait

Diğer (belirtiniz)

9. Çocuklarınızın yaş ve cinsiyetlerini belirtiniz.

	Yaş	Cinsiyet
1. çocuk		
2. çocuk		
3. çocuk		
4. çocuk		
5. çocuk		

EK III. Analizlerden önceki 62 maddelik EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ (ETÖ)

		5	4	3	2	1
		Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
	CÜMLELER					
1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2	Çocuğum için koyduğum kurallar değişmez ve kesindir.					
3	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
4	Çocuğum bir işle uğraşırken başaramazsa müdahale edip onun yerine ben yaparım					
5	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
6	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
7	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					
8	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.					
9	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.					
10	Çocuğuma ne zaman ne yapması gerektiği konusunda talimat veririm.					
11	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.					
12	Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.					
13	İleride iyi bir yetişkin olması için çocuğumu sıkı kurallarla yetiştiririm.					
14	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.					
15	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.					
16	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.					
17	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.					
18	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.					
19	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.					
20	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.					
21	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.					
22	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.					
23	Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.					
24	Çocuğum için bazı ilgi ve uğraşlarımdan vazgeçerim.					
25	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.					
26	Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.					
27	Çocuğumun kendi başına yapabileceği şeyleri onun yerine ben yaparım.					
28	Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.					
29	Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.					
30	Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.					
31	Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.					
32	Çocuğuma kızdığımında çocuğumu cezalandırırım.					
33	Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.					

34	Çocuğumu, eğer yaramazlık yaparsa onu bir daha sevmeyeceğimi söyleyerek tehdit ederim.								
35	Büyüklerinin sözünden çıkmayan, uslu bir çocuk yetiştirmeye çalışırım.								
36	Çocuğumla beraber bir yere gittiğimde onun etrafı karıştırmasına göz yumarım								
37	Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.								
38	Çocuğumun büyümesini istemem.								
39	Çocuğumun büyüdüğü yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.								
40	Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.								
41	Çocuğumun cinsellikle ilgili sorular sormasını engellerim.								
42	Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.								
43	Çocuğum, isteklerimin aksine hareket etse bile onu eleştirmekten kaçınırım.								
44	Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.								
45	Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.								
46	Çocuğumun sorduğu sorulara sabırla cevap veririm.								
47	Çocuğumu şımartırım.								
48	Uygun olmadığımında, çocuğuma onunla ilgilenemeyecek kadar meşgul olduğumu söylerim.								
49	Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.								
50	Çocuğum bana birşey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.								
51	Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.								
52	Çocuğuma anne ve babasına sorgusuz sualsiz itaat etmesi gerektiğini öğretirim.								
53	Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.								
54	Çocuğuma karşı sabırsızım.								
55	En ufak bir hatasında, çocuğumu cezalandırırım.								
56	Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakarlık ederim.								
57	Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.								
58	Çocuğumun yaptığı her işin mükemmel olmasını isterim.								
59	Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.								
60	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocuğumun isteğine göre belirlenir.								
61	Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.								
62	Çocuğumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.								

EK IV- 46 maddelik EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ (ETÖ)

Cümleleri okuduktan sonra o ifadenin size ne kadar uyduğunu aşağıdaki 5 seçenekten birinin altındaki kutucuğa işaret koyarak belirtiniz. Örneğin, okuduğunuz ifade size tamamiyle uyuyorsa "**her zaman böyledir**" seçeneğini, size çoğunlukla uyuyorsa "**çoğu zaman böyledir**" seçeneğini, bazen uyuyorsa "**bazen böyledir**" seçeneğini, size çok az uyuyorsa "**nadiren böyledir**" seçeneğini ya da size hiç uymuyorsa "**hiçbir zaman böyle değildir**" seçeneğini işaretleyebilirsiniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış yoktur, sadece size uyan seçeneği işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemlidir. Bu nedenle, bazı ifadeler size benzer gelse de lütfen hepsini mutlaka cevaplandırınız. 2-6 yaş arasında birden fazla çocuğunuz varsa, lütfen soruları çocuklardan **sadece birisi** için cevaplandırınız.

	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
	1	2	3	4	5
Cümleler.....					

	İlk madde numaraları		5	4	3	2	1
		CÜMLELER	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
1	1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2	3	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
3	5	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
4	6	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
5	7	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					

6	8	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.							
7	9	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.							
8	11	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.							
9	12	Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.							
10	14	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.							
11	15	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.							
12	16	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.							
13	17	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.							
14	18	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.							
15	19	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.							
16	20	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.							
17	21	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.							
18	22	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.							
19	23	Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.							
20	25	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.							
21	26	Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.							
22	28	Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.							
23	29	Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.							
24	30	Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.							
25	31	Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.							
26	32	Çocuğuma kızdığımda çocuğumu cezalandırırım.							
27	33	Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.							
28	37	Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.							
29	39	Çocuğumun büyüdüğü yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.							
30	40	Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.							
31	42	Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.							
32	44	Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.							
33	45	Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.							
34	47	Çocuğumu şımartırım.							
35	49	Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.							
36	50	Çocuğum bana birşey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.							
37	51	Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.							
38	53	Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.							
39	54	Çocuğuma karşı sabırsızım.							
40	55	En ufak bir hatasında, çocuğumu cezalandırırım.							
41	56	Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakarlık ederim.							
42	57	Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.							
43	59	Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.							
44	60	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocuğumun isteğine göre belirlenir.							
45	61	Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.							
46	62	Çocuğumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.							